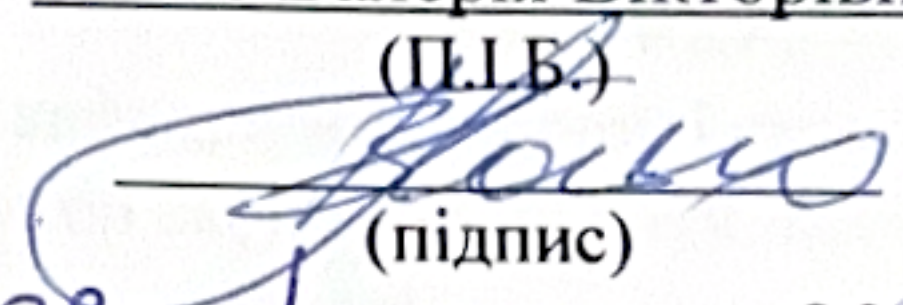

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет економіки та управління
Кафедра міжнародної економіки

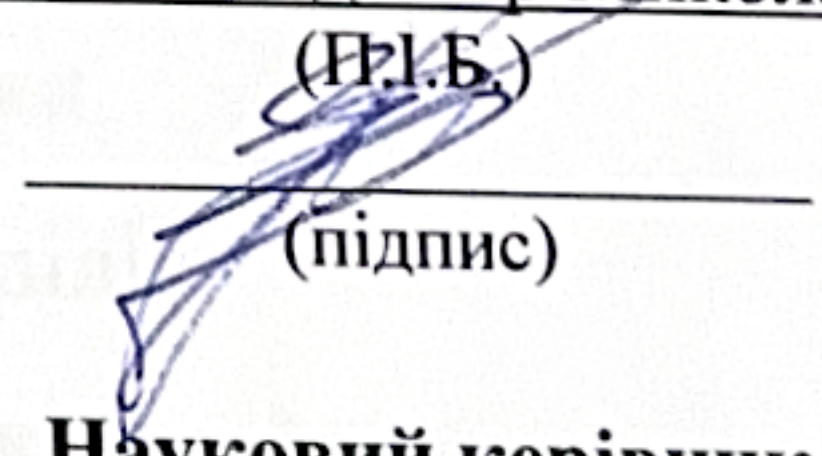
«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
міжнародної економіки
доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)
Лойко Валерія Вікторівна
(П.І.Б.)

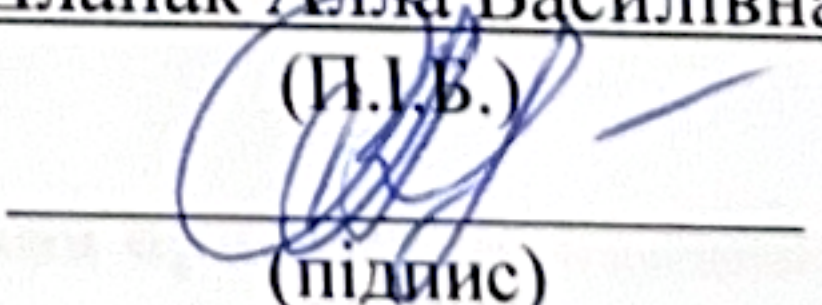

(підпис)
«08» грудня 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «МІЖНАРОДНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ
ВПЛИВ НА ДИНАМІКУ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ»

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«Міжнародна економіка»
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Галузь знань: 05 Соціальні та
поведінкові науки
Спеціальність: 051 Економіка
Кваліфікація: магістр з економіки

Виконав
студент групи МЕм-1-24-1.4д
(шифр групи)
Науменко Володимир Миколайович
(П.І.Б.)

(підпис)

Науковий керівник
доктор економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)
Шлапак Алла Василівна
(П.І.Б.)

(підпис)

Київ – 2025

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет економіки та управління
Кафедра міжнародної економіки

Освітній ступінь – *магістр*

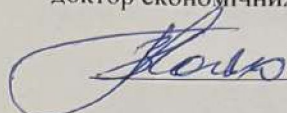
Галузь знань – *05 «Соціальні та поведінкові науки»*

Спеціальність – *051 «Економіка»*

Освітньо-професійна програма – *«Міжнародна економіка»*

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри міжнародної економіки,
доктор економічних наук, професор

 Валерія ЛОЙКО

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ**
Науменка Володимира Миколайовича

1. Тема роботи: «Міжнародні міграційні процеси та їх вплив на динаміку економічного зростання України в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій»

керівник роботи: доктор економічних наук, доцент Шлапак Алла Василівна
затверджені розпорядженням ФЕУ від “___” ___ 2025 року №

2. Строк подання студентом роботи: 08 грудня 2025 року

3. Вихідні дані: періодичні та наукові видання, монографії, статті, інтернет-джерела, законодавчі та нормативні документи, статистичні дані, аналітичних звітів інформаційних агентств, МОП, УВКБ ООН, ОЕСР, Євростат.

3. Основні завдання: розкрити сутність міжнародної міграції, проаналізувати її динаміку та чинники, оцінити вплив на соціально-економічний розвиток України та визначити пріоритети міграційної політики.

4. Пояснювальна записка: складається із трьох розділів

5. Графічні матеріали: структура міграційних потоків за формами, каналами та мотиваціями, канали впливу міграції на економіку України.

6. Дата видачі завдання «01» травня 2025 р.

Науковий керівник

Доктор економічних наук, доцент

 Алла ШЛАПАК

Завдання прийняв до виконання

 Володимир НАУМЕНКО

**ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН
ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

студента групи МЕМ-1-24-1.4д

Науменка Володимира Миколайовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи «Міжнародні міграційні процеси та їх вплив на динаміку економічного зростання України в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій»

№ зп	Види роботи, завдань, заходів	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Постановка задачі. Предмет, мета, завдання	01.05 – 09.05.2025	Виконано
2	Робота з джерелами за темою міжнародної міграції	10.05 – 25.05.2025	Виконано
3	Визначення змісту кваліфікаційної роботи	26.05 – 30.05.2025	Виконано
4	Теоретико-методологічний розділ:	01.06 – 30.06.2025	Виконано
	- сутність та причини міжнародної міграції	01.06 – 09.06.2025	Виконано
	- сучасні методи оцінки впливу міграції на розвиток держав	10.06 – 19.06.2025	Виконано
	- інституційні механізми регулювання міжнародної міграції	20.06 – 28.06.2025	Виконано
	Висновки до розділу 1	30.06.2025	Виконано
5	Дослідницько-аналітичний розділ:	01.09 – 09.10.2025	Виконано
	- динаміка міграційних потоків у ХХІ столітті	01.09 – 15.09.2025	Виконано
	- аналіз факторів, що впливають на міжнародну міграцію	26.09 – 30.09.2025	Виконано
	- сучасні виклики міжнародної міграційної політики	01.10 – 08.10.2025	Виконано
	Висновки до розділу 2	09.10.2025	Виконано
6	Проектно-рекомендаційний розділ:	10.10 – 16.12.2025	Виконано
	- особливості міграційних процесів в Україні в період війни	10.10 – 20.10.2025	Виконано
	- економічні наслідки міжнародної міграції для України	27.10 – 9.11.2025	Виконано
	- пріоритети та рекомендації міграційної політики України у післявоєнний період	10 – 26.11.2025	Виконано
	Висновки до розділу 3	26.12.2025	Виконано
7	Загальні висновки	28.11.2025	Виконано
8	Оформлення кваліфікаційної роботи	01 – 04.12.2025	Виконано
9	Подання роботи на відзив	04.12.2025	Виконано
10	Рецензування	05.12.2025	Виконано
11	Підготовка до захисту	08 – 11.12.2025	Виконано
12	Захист кваліфікаційної роботи	15.12.2025	Виконано

«Затверджую»

Науковий керівник

(підпис)

Шлапак А.В.

Індивідуальний план склав

(підпис студента)

Науменко В.М.

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної магістерської роботи
студента Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

Науменка Володимира Миколайовича
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Тема «МІЖНАРОДНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА
ДИНАМІКУ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ»

Загальний обсяг роботи складає 85 сторінок.
Містить 19 таблиць, 8 рисунків, 60 літературних джерел, 0 додатків.

Актуальність дослідження. У ХХІ столітті міжнародна міграція стала одним із ключових чинників глобального демографічного та економічного розвитку, формуючи структуру ринку праці, фінансові потоки, інноваційні трансфери та міжнародну взаємозалежність. Для України актуальність теми різко зросла після 2014 року та досягла піку у 2022 році, коли повномасштабне вторгнення РФ спричинило найбільшу гуманітарну та міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни. Масштабні переміщення населення - як зовнішня еміграція, так і внутрішня міграція - створили глибокі демографічні втрати, структурні диспропорції на ринку праці, зниження економічної активності в окремих регіонах та нові виклики для системи державного управління. Водночас міграційні процеси стали джерелом значних можливостей: рекордних обсягів грошових переказів, мобілізації знань через діаспору, формування нових зовнішніх ринків, залучення інвестицій та досвіду успішних країн. Саме поєднання ризиків та можливостей зумовлює необхідність наукового аналізу міграції як чинника розвитку та вироблення сучасної, стратегічної, післявоєнної міграційної політики України.

Мета кваліфікаційної роботи. Комплексно дослідити міжнародні міграційні процеси, виявити їх сучасні тенденції та фактори формування,

оцінити соціально-економічний вплив міграції на Україну в умовах війни та глобалізації, а також розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення міграційної політики та використання потенціалу мігрантів і діаспори у післявоєнній відбудові.

Об'єкт кваліфікаційної роботи. Міжнародні міграційні процеси в умовах глобалізаційних трансформацій та сучасних кризових явищ.

Предмет кваліфікаційної роботи. Соціально-економічний вплив міжнародної міграції на розвиток України, а також механізми та інструменти державного і міжнародного регулювання міграції.

Використані методи наукового дослідження. Системний аналіз - для вивчення міграції як комплексного процесу; історико-логічний метод - для аналізу еволюції міграційних теорій; статистичний та економетричний аналіз - для оцінки міграційних потоків, ремітенсів, впливу на ВВП та ринок праці; порівняльний аналіз - для зіставлення політик ЄС та України; структурно-функціональний підхід - для оцінки ролі міжнародних інституцій; контент-аналіз - для дослідження нормативно-правових документів; соціологічні дані - для аналізу намірів мігрантів щодо повернення та інтеграції.

Наукова новизна. Удосконалено теоретичне бачення міграції в умовах воєнних загроз та гібридної нестабільності; уточнено поняття «міграційний потенціал України» як поєднання ризиків демографічної втрати та можливості залучення діаспорних ресурсів; систематизовано глобальні та європейські тенденції міграції з урахуванням пандемії COVID-19 та війни в Україні; уперше диференційовано коротко- й довгострокові наслідки міграції для України; запропоновано нові підходи до післявоєнної міграційної політики, включаючи моделі повернення населення, економічної інтеграції та залучення інтелектуального та фінансового капіталу діаспори.

У першому розділі визначено сутність, форми та причини міжнародної міграції, розкрито ключові методологічні підходи до оцінки її впливу на розвиток держав, а також досліджено глобальні та регіональні інституційні механізми регулювання міграційних процесів.

У другому розділі проаналізовано динаміку міграційних потоків у ХХІ столітті, глобальні мегатренди (зростання вимушеної міграції, старіння населення, цифровізація міграційних процесів), ключові фактори формування міграційної мобільності та сучасні виклики світової міграційної політики.

У третьому розділі досліджено особливості міграційних процесів в Україні у період війни, оцінено їх демографічний, економічний та соціальний ефект; проаналізовано масштаби еміграції та переміщення населення, роль ремітенсів, вплив на ринок праці та людський капітал; сформовано стратегічні напрями міграційної політики України з акцентом на повернення населення, інтеграцію переміщених осіб, залучення діаспори та формування сприятливих економічних умов після війни.

Практичне значення результатів дослідження. Отримані результати можуть бути використані:

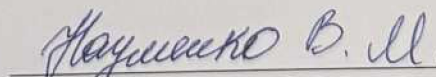
- у формуванні нової «Стратегії міграційної політики України» та політики післявоєнної відбудови;
- при розробці державних програм повернення мігрантів, підтримки переселенців, інтеграції біженців та економічної мобільності населення;
- у створенні механізмів залучення діаспорних інвестицій, ремітенсів та інтелектуального капіталу до економіки;
- органами місцевого самоврядування для планування регіонального розвитку;
- дослідницькими інституціями для подальших демографічних і соціально-економічних досліджень;
- у практиці державних органів, що працюють у сфері соціальної політики, економічного розвитку, ринку праці та міжнародної інтеграції.

Ключові слова: міграція, біженці, еміграція, глобалізація, демографія, ринок праці, діаспора, ремітенси, відбудова, міграційна політика.

Студент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	8
1.1. Сутність та причини міжнародної міграції.....	8
1.2. Методи та сучасні підходи до оцінки впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток держав.....	14
1.3. Інституційні механізми регулювання міжнародної міграції.....	18
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	24
2.1. Динаміка міжнародних міграційних потоків у ХХІ столітті.....	24
2.2. Фактори, що впливають на міжнародні міграційні процеси в умовах глобалізації.....	39
2.3. Сучасні виклики міжнародної міграційної політики.....	55
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	60
3.1. Особливості міжнародних міграційних процесів в Україні у період військової агресії.....	60
3.2. Економічні наслідки міжнародної міграції для України.....	64
3.3. Пріоритети міграційної політики України у післявоєнний період...	69
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах посилення глобалізаційних процесів міжнародна міграція перетворилася на один з ключових чинників, що формує соціально-економічний ландшафт як країн-донорів, так і країн-реципієнтів мігрантів. Для України, яка впродовж останніх років переживає складний період, зумовлений повномасштабною військовою агресією російської Федерації, проблематика міграції набула надзвичайної гостроти. Масштабні зсуви в міграційних потоках призводять до значних демографічних втрат, трансформації ринку праці, змін у структурі суспільства та створюють нові виклики для системи національної безпеки та відбудови країни в післявоєнний період [29]. Водночас, важливо враховувати й позитивні аспекти міграції, такі як роль діаспор у підтримці країни, залученні інвестицій, трансферті знань та технологій, а також значні обсяги ремітенсів, які є важливим джерелом зовнішнього фінансування та стабілізації економіки [50]. Міжнародний досвід, зокрема в рамках Глобального договору про безпечну, впорядковану та регульовану міграцію (Global Compact for Migration) та завдання 10.7 у межах Цілі сталого розвитку 10, свідчить про потенціал міграції як фактора розвитку [53]. Критичний аналіз наукових праць свідчить про значну увагу дослідників до загальних теоретичних аспектів міграції [6; 8; 14], однак недостатньо вивченими залишаються специфічні механізми впливу міграції на соціально-економічний розвиток України саме в умовах воєнного стану та глобалізаційних викликів, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження сутності міжнародної міграції в умовах глобалізації, визначення її впливу на соціально-економічний розвиток України та розробка рекомендацій для оптимізації міграційної політики в умовах відбудови.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі **завдання:**

Теоретичні:

1. Розкрити сутність, причини та теоретичні підходи до дослідження міжнародної міграції.

2. Дослідити інституційні механізми регулювання міжнародної міграції на глобальному та регіональному рівнях.

Аналітичні:

3. Проаналізувати сучасні тенденції, динаміку міжнародних міграційних потоків у XXI столітті та фактори, що на них впливають.

4. Визначити особливості міграційних процесів в Україні в період військової агресії.

5. Оцінити економічні та соціальні наслідки міжнародної міграції для України, диференціюючи короткострокові та довгострокові ефекти.

Практичні:

6. Обґрунтувати пріоритети та розробити рекомендації щодо міграційної політики України для післявоєнного відновлення.

Об'єкт дослідження – міжнародні міграційні процеси в умовах глобалізаційних змін.

Предмет дослідження – соціально-економічні наслідки міжнародної міграції та механізми її регулювання в Україні.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань у роботі використано комплекс наукових методів:

1. Метод системного аналізу – для вивчення міграції як складної соціально-економічної системи.

2. Історико-логічний метод – для дослідження еволюції теоретичних підходів до міграції [8] та аналізу динаміки міграційних потоків.

3. Статистичний та економетричний методи – для кількісної оцінки масштабів, структури та тенденцій міграції з використанням даних Державної служби статистики України [29], ООН [48; 49] та Світового банку [50].

4. Порівняльний аналіз – для виявлення особливостей міграційних процесів в Україні порівняно з іншими країнами Східної Європи [16; 42].

5. Структурно-функціональний аналіз – для дослідження інституційних механізмів регулювання міграції [11; 15; 27].

6. Контент-аналіз – для дослідження нормативно-правових актів та програмних документів у сфері міграційної політики.

7. Соціологічні методи – для аналізу результатів соціологічних опитувань щодо міграційних намірів та адаптації мігрантів.

Інформаційна база дослідження складається з наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених з проблем міграції [2; 6; 12; 27; 44; 46]; офіційних статистичних даних Державної служби статистики України [29], Євростату [51], Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [52], Міжнародного валютного фонду [42], ООН [48; 49, 53], Світового банку [50]; аналітичних звітів Центру економічної стратегії [54], Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України [55]; матеріалів міжнародних організацій (МОП, УВКБ ООН); нормативно-правових актів [11; 15]; аналітичних звітів інформаційних агентств [4; 9; 36] та наукових інтернет-видань.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в подальшому розвитку наукових положень щодо дослідження міжнародної міграції. Наукова новизна роботи полягає в наступному:

1. Удосконалено теоретико-методологічні засади дослідження впливу міграції на соціально-економічний розвиток країни в умовах гібридних загроз та воєнного стану.

2. Уточнено поняття «міграційний потенціал» у контексті нових викликів, пов'язаних із повномасштабною війною, з урахуванням як ризиків, так і можливостей для розвитку.

3. Систематизовано сучасні тенденції міжнародної міграції з урахуванням впливу пандемії COVID-19 [37] та геополітичної нестабільності, зокрема наслідків повномасштабного вторгнення росії в Україну.

4. Розширено наукові уявлення про економічні наслідки міграції для України шляхом диференціації короткострокових та довгострокових ефектів та розробки нових підходів до їх аналізу.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його висновки та рекомендації можуть бути використані:

1. Органами державної влади (Міністерством соціальної політики, Державною міграційною службою) при формуванні та реалізації ефективної міграційної політики, спрямованої на залучення ремітенсів, повернення біженців та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, а також при розробці «Національної стратегії міграційної політики України до 2030 року» та «Плану відновлення України».

2. Місцевими органами самоврядування для розробки регіональних програм соціально-економічного розвитку з урахуванням міграційних процесів.

3. Науково-дослідними установами (Інститутом демографії НАНУ, Центром економічної стратегії тощо) для подальших досліджень у галузі демографії, ринку праці та економіки праці.

4. Суб'єктами господарювання для прогнозування тенденцій на ринку праці та розробки кадрової політики.

Апробація результатів дослідження. Результати, положення та висновки дипломної роботи були апробовані через участь автора у наукових конференціях та публікаціях у фахових виданнях. Результати дослідження оприлюднено у таких науково-практичних заходах та збірниках:

- Міжнародна науково-практична конференція “Стратегічні засади інтеграції України у глобальний геоекономічний простір” (Інститут економіки та прогнозування НАН України, Київ, 2025) – тези доповіді «Вплив глобалізаційних процесів на міграцію українців у сучасних умовах» [56].
- Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій (2025) – стаття «Порівняльний аналіз міграційної політики України,

Польщі, Чехії, Словаччини та Литви в умовах сучасних економічних трансформацій» [57].

- XIV Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів “Наукові дослідження молоді з проблем європейської інтеграції” (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2025) – тези «Модернізація міграційної політики України: аналіз європейського досвіду та перспективні напрями реформування» [58].
- Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція “Фінансово-економічний розвиток агломерацій: людський капітал та інституційні вектори сталого розвитку України” (Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2025) – тези «Вплив внутрішньої міграції на соціально-економічний розвиток міста Києва в умовах глобалізації» [59].
- I Всеукраїнська науково-практична конференція “Комплаєнс у досягненні Цілей сталого розвитку” (КНЕУ, Київ, 2025) – тези «Міжнародна мобільність трудових ресурсів як чинник соціального комплаєнсу у забезпеченні Цілей сталого розвитку» [60].

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 8 рисунків та 19 таблиць. Перелік використаних джерел налічує 60 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 85 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сутність та причини міжнародної міграції

Міжнародна міграція як соціально-економічне явище є невід'ємним атрибутом глобалізованого світу, що характеризується посиленням взаємозалежності країн та лібералізацією переміщення факторів виробництва, включаючи робочу силу. У сучасних умовах вона перетворилася з маргінального феномену на один з ключових чинників, що формує демографічну, соціальну та економічну картину як окремих держав, так і світового господарства в цілому [12; 34]. Розгляд основних детермінантів міграції створює базу для методологічної оцінки її впливу на соціально-економічний розвиток, особливо в країнах із складною демографічною динамікою.

У найширшому розумінні міжнародна міграція – це переміщення людей через державні кордони з метою зміни країни проживання на тимчасовій або постійній основі. Однак для глибшого наукового аналізу доцільно розглянути конкретніші дефініції, що розкривають різні аспекти цього процесу.

Згідно з підходом, що акцентує на правовому аспекті, міжнародна міграція розглядається як зміна країни постійного проживання, що супроводжується встановленими законом процедурами [1, с. 104]. Економісти ж часто звужують поняття до міжнародної трудової міграції, під якою розуміють пересування працездатного населення через державні кордони з метою працевлаштування [3, с. 44; 18]. О. В. Кислицина розглядає міжнародну економічну міграцію як об'єктивний процес просторового переміщення населення, спрямований на подолання економічної нерівності між країнами та регіонами і спричинений дією об'єктивних законів ринкової економіки [14, с. 33].

Важливим є розрізнення понять «еміграція» (виїзд з країни) та «імміграція» (в'їзд до країни), що дозволяє аналізувати процес з позицій країни-донора та країни-реципієнта. Міжнародні організації, такі як ООН, для статистичного обліку часто використовують критерій зміни країни звичайного проживання на період понад один рік [48].

Критично важливим є розрізнення трудової та вимушеної міграції. Трудова міграція є переважно добровільним переміщенням, основним драйвером якого є економічні причини (пошук кращої роботи, вищої заробітної плати). На противагу цьому, вимушена міграція (у формі біженців та осіб, що потребують додаткового захисту) спричинена загрозами життю та безпеці в країні походження (війни, переслідування, масштабні порушення прав людини). Для України після 2014 року, і особливо з 2022 року, ці два види міграції тісно переплелися: економічні мігранти часто поєднують прагнення до безпеки з пошуком роботи, а вимушені переселенці змушені інтегруватися на ринки праці країн-притулку, що ускладнює їх класифікацію та вимагає специфічних підходів до регулювання [19; 26].

У контексті глобалізації сутність міграції набуває нових рис. Як зазначають дослідники, вона трансформується під впливом таких чинників, як розвиток транспортних комунікацій, поширення інформаційних технологій, що спрощують пошук роботи за кордоном, а також формування транснаціональних соціальних просторів, коли мігранти підтримують інтенсивні зв'язки одночасно з двома або більше країнами [21; 27, с. 45]. Таким чином, сучасна міграція – це не лише лінійний переїзд з точки А в точку Б, а складний багаторівневий процес, що часто має мережевий і реверсний характер.

Для всебічного розуміння сутності явища необхідно класифікувати мігрантів за різними ознаками. За тривалістю перебування виділяють:

1. Постійних мігрантів (які змінюють країну постійного проживання).

2. Тимчасових мігрантів (які перебувають за кордоном певний, часто регламентований, строк).
3. Сезонних мігрантів (чия діяльність залежить від сезонних робіт).
4. Прикордонних (маятникових) мігрантів (які регулярно перетинають кордон для роботи в сусідній країні).

За правовим статусом розрізняють:

1. Легальних мігрантів (перебувають у країні на законних підставах – робоча віза, посвідка на проживання тощо).
2. Нелегальних (недокументованих) мігрантів (які перебувають або працюють в країні з порушенням міграційного законодавства).

За мотивацією та причинами переміщення:

1. Економічні (трудові) мігранти (переважна більшість, що рухаються з метою пошуку кращих умов праці та зарплат).
2. Біженці та особи, що потребують додаткового захисту (вимушені мігранти, що тікають від збройних конфліктів, переслідувань тощо).
3. Особи, що переміщуються з сімейних причин.
4. Студенти.
5. Мігранти з екологічних причин (особи, змушені залишити місце свого звичайного проживання внаслідок раптових або повільних змін навколишнього середовища, що негативно впливають на їх життя чи умови існування).

Міжнародні організації, такі як МОП, надають детальні визначення різним категоріям мігрантів, зокрема «трудова-мігранти», що знайшло відображення у відповідних конвенціях [11; 15].

Детермінанти міжнародної міграції мають складний, багатофакторний характер і зазвичай поділяються на виштовхуючі (push factors) та притягуючі (pull factors) (табл. 1.1). Розглянемо їх:

А. Економічні причини є домінуючими. До них належать:

1. Сукупні виштовхуючі чинники в країнах походження: високий рівень безробіття, низький рівень заробітної плати, економічна нестабільність,

недостатність перспектив для професійного та кар'єрного зростання [18; 26]. Як зазначає О. Д. Дон, саме структурні диспропорції в економіці, що обумовлюють нерівномірність розподілу доходів і можливостей, є основним драйвером трудової міграції [10, с. 92].

2. Сукупні притягуючі чинники в країнах призначення: високий попит на робочу силу, особливо в низькокваліфікованих та не престижних секторах економіки, вищі рівні заробітної плати та соціальних стандартів, стабільність економічного розвитку [44]. Дослідження МВФ підтверджують, що значний розрив у ВВП на душу населення між країнами Східної Європи та країнами ЄС є ключовим фактором міграційних потоків [42].

Таблиця 1.1

Класифікація основних чинників міжнародної міграції

Група чинників	Виштовхуючі чинники (Push Factors) в країні виходу	Притягуючі чинники (Pull Factors) в країні призначення	Наукове обґрунтування та приклади
Економічні	- Високе безробіття - Низький рівень зарплат - Економічна криза - Обмежені кар'єрні перспективи	- Високий попит на робочу силу - Вищі зарплати та соціальні стандарти - Стабільність економіки - Можливості для бізнесу	Основні детермінанти трудової міграції. Розрив у ВВП на душу населення між країнами Східної Європи та ЄС
Політичні та безпекові	- Воєнні конфлікти - Політична нестабільність - Порушення прав людини - Високий рівень корупції	- Політична стабільність - Верховенство права - Ефективні інституції - Система захисту прав	Масові потоки біженців з України внаслідок повномасштабної війни. Політична безпека як ключовий фактор вибору країни
Соціальні та демографічні	- Низька якість медицини та освіти - Демографічний тиск - Соціальна нерівність - Криза соціальних систем	- Високоякісна охорона здоров'я та освіта - Старіння населення та дефіцит кадрів - Розвинуті соціальні гарантії	Бажання забезпечити кращу освіту для дітей. Дефіцит робочої сили в ЄС через старіння населення

Продовження табл. 1.1

Гендерні	- Гендерна дискримінація на ринку праці - Обмежений доступ жінок до освіти та кар'єри	- Кращі можливості для реалізації жінок - Розвинуті інституції захисту прав жінок	Фемінізація міграції: жінки часто становлять значну частину трудових мігрантів у сфері домашньої роботи та догляду.
	- Ризик гендерно-зумовленого насильства	- Попит на «жіночі» професії (догляд, освіта, медицина)	Чоловіки частіше мігрують у сферу будівництва, сільського господарства.
Глобалізаційні та інформаційні	- Цифрова нерівність - Відсталість інфраструктури	- Розвиток цифрової економіки - Доступність інформації про вакансії - Розвиток транспортної інфраструктури	Формування «міграційних мереж» через Інтернет. Поширення «культури споживання» через глобалізацію
Екологічні	- Наслідки зміни клімату - Екологічні катастрофи - Дефіцит водних ресурсів	- Сприятливі екологічні умови - Стабільна екологічна ситуація	Зростання кількості «екологічних мігрантів» у глобальному контексті

Джерело: створено на основі [2; 13; 18; 27; 30; 34; 42; 43].

Б. Політичні та соціальні причини:

1. Політична нестабільність, корупція, відсутність верховенства права.
2. Воєнні конфлікти та збройні протистояння, що породжують масові потоки біженців [47]. Для України з 2014 року, а особливо після 24 лютого 2022 року, ця причина стала однією з визначальних [7; 19].
3. Соціальна напруженість, дискримінація за ознаками раси, етносу, релігії.
4. Бажання забезпечити кращу освіту та майбутнє для дітей.

В. Демографічні причини: нерівномірність розподілу населення та трудових ресурсів у світі; старіння населення в розвинених країнах, що створює дефіцит робочої сили та збільшує потребу в мігрантах для підтримки пенсійних систем та функціонування ключових галузей [27, с. 128].

Г. Гендерний вимір: аналіз міграції неможливий без урахування гендерної складової. Чоловіки традиційно переважають у потоках трудової міграції в такі сектори, як будівництво, сільське господарство та транспорт. Однак у останні десятиліття спостерігається явище фемінізації міграції, коли жінки становлять значну, а часто й більшість, трудових мігрантів, особливо в сферах домашньої роботи, догляду, освіти та медицини [27; 46]. Мотивація також може відрізнятися: жінки часто мігрують не лише з економічних причин, але й через прагнення до емансипації або втечі від гендерної дискримінації та насильства. Водночас, вони можуть бути більш вразливими до експлуатації та порушень трудових прав.

Д. Глобалізаційні та інформаційні чинники:

1. Розвиток глобальних транспортних мереж, що робить переміщення більш доступним.
2. Цифровізація та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які спрощують пошук інформації про вакансії, умови праці та життя за кордоном, формуючи «міграційні мережі» [30; 43].
3. Формування глобального інформаційного простору, що поширює «культуру споживання» розвинених країн, підвищуючи міграційні очікування [2, с. 245].

Е. Екологічні причини: зміни клімату (посухи, підвищення рівня моря, екстремальні погодні явища), природні катастрофи, техногенні екологічні катастрофи роблять певні території непридатними для життя, ведуть до зростання кількості «екологічних мігрантів», що стає одним із ключових глобальних викликів майбутнього.

Отже, сутність міжнародної міграції в умовах глобалізації полягає в об'єктивному, багатоаспектному та структурованому процесі просторового переміщення населення через державні кордони, детермінованому комплексом взаємопов'язаних економічних, соціальних, політичних, демографічних, гендерних та екологічних чинників, дія яких посилюється глобалізаційними тенденціями. Чітке розрізнення трудової та вимушеної

міграції, а також усвідомлення гендерних особливостей цих потоків є критично важливим для формування адекватної політики. Розуміння цієї сутності та причинно-наслідкових зв'язків, що лежать в її основі, є необхідним етапом для подальшого аналізу методів оцінки впливу міграції на соціально-економічний розвиток країн, зокрема України.

1.2. Методи та сучасні підходи до оцінки впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток держав

Оцінка впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток держав є складною методологічною проблемою, що потребує застосування різнобічних підходів та аналітичних інструментів. Сучасна наука розглядає міграцію як багатоаспектне явище, вплив якого проявляється на макро-, мезо- та мікрорівнях економіки, що обумовлює необхідність комплексного використання різних методів дослідження [22; 26].

Методичний інструментарій дослідження включає як традиційні статистичні підходи, так і сучасні економетричні моделі. В. В. Лагодієнко виділяє наступні групи методів для аналізу міжнародної трудової міграції: статистичні, математичного моделювання, соціологічні та експертні оцінки [22, с. 8-9]. Розглянемо їх детальніше.

Кількісні методи оцінки економічних наслідків базуються на аналізі статистичних даних і включають:

1. Кореляційно-регресійний аналіз для виявлення взаємозв'язків між обсягами міграції та ключовими макроекономічними показниками (ВВП, рівень безробіття, інфляція, обсяги трансфертів) [26].

2. Метод порівняльних характеристик для аналізу диференціації економічних показників у країнах з різним міграційним балансом.

3. Аналіз панельних даних для дослідження динаміки впливу міграції на економічне зростання в довгостроковій перспективі [42].

4. Економетричне моделювання з використанням інструментальних змінних для подолання проблеми ендогенності та виявлення причинно-наслідкових зв'язків.

Важливим інструментом є макроекономічне моделювання. Зокрема, модель неокласичного зростання Солоу, доповнена фактором міграції, дозволяє оцінити вплив перерозподілу трудових ресурсів на економічне зростання. МВФ у своїх дослідженнях використовує складні багатфакторні моделі для оцінки впливу еміграції на потенційний ВВП країн Східної Європи [42].

Якісні методи дослідження включають:

1. Соціологічні опитування мігрантів та членів їх сімей для вивчення мотивації, стратегій поведінки, каналів використання коштів, що надходять у вигляді трансфертів [25].

2. Експертні оцінки для аналізу ефективності міграційної політики та прогнозування міграційних тенденцій [27].

3. Глибинні інтерв'ю для дослідження адаптаційних стратегій мігрантів та їх соціальної інтеграції.

4. Контент-аналіз нормативно-правових документів та програмних заяв для вивчення еволюції міграційної політики.

Сучасні підходи до оцінки впливу міграції розвиваються в декількох напрямках. Системний підхід розглядає міграцію як складну систему, що взаємодіє з іншими соціально-економічними системами. Цей підхід дозволяє враховувати непрямі ефекти та зворотні зв'язки в системі «міграція – економічний розвиток – соціальна сфера» [2; 12]. Транснаціональний підхід акцентує на тому, що мігранти підтримують інтенсивні зв'язки одночасно з країною походження та країною перебування, формуючи транснаціональні соціальні простори. Це дозволяє аналізувати не лише прямі економічні ефекти, а й трансфер знань, технологій, культурних норм [21; 46]. Підхід людського капіталу розглядає міграцію як форму інвестування в людський капітал. Відповідно до цього підходу, витрати на міграцію розглядаються як інвестиції,

а майбутні доходи – як віддача від цих інвестицій [35; 39]. Гендерний підхід дозволяє проаналізувати диференційний вплив міграції на чоловіків та жінок, враховуючи особливості їх позицій на ринку праці, соціальних ролей та стратегій адаптації [27, с. 215-230]. Новим акцентом є оцінка впливу міграції на відбудову країн, що постраждали від конфліктів, що включає аналіз потенціалу повернення мігрантів, їхнього фінансового, соціального та професійного капіталу для відновлення економіки.

Специфічні методи оцінки окремих аспектів впливу міграції включають низку спеціалізованих підходів (табл. 1.2). Для аналізу впливу на ринок праці використовують модель часткової рівноваги для аналізу впливу міграції на заробітну плату в окремих секторах економіки, аналіз структурних зрушень на ринку праці під впливом міграції, а також методи оцінки еластичності попиту на працю за різних сценаріїв міграції. Як зазначає Н. В. Короленко, міграція може як доповнювати, так і витіснити місцеву робочу силу, що потребує ретельного аналізу структурних характеристик ринку праці [18].

Таблиця 1.2

Основні методи оцінки впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток

Аспект впливу	Основні методи оцінки	Обмеження методів
Економічне зростання	Регресійний аналіз, макроекономічне моделювання, аналіз панельних даних	Складність виділення чистого ефекту міграції серед інших факторів
Ринок праці	Модель часткової рівноваги, аналіз структурних зрушень, оцінка еластичності попиту на працю	Недостатність даних про неформальну зайнятість мігрантів
Демографічні процеси	Демографічне моделювання, популяційні прогнози, аналіз віково-статевої структури	Складність прогнозування довгострокових міграційних намірів
Соціальна сфера	Соціологічні опитування, індекси соціальної інтеграції, аналіз якості життя	Суб'єктивність оцінок, репрезентативність вибірки
Транснаціональні зв'язки	Аналіз мережевих взаємодій, дослідження трансфертів знань і технологій	Складність кількісного вимірювання якісних характеристик

Відбудова та розвиток	Аналіз потенціалу повернення мігрантів, оцінка інвестиційної активності діаспори, моніторинг використання ремітенсів на відновлення	Високий рівень невизначеності в умовах постконфліктного відновлення
-----------------------	---	---

Джерело: створено на основі [17; 22; 26; 27; 35].

Для оцінки демографічних наслідків застосовують демографічне моделювання та популяційні прогнози з урахуванням міграційного компонента, аналіз віково-статевої структури мігрантів та її впливу на демографічний баланс регіонів [17], а також методи оцінки впливу на тривалість життя та народжуваність. Для аналізу соціальних наслідків використовують індекси соціальної інтеграції мігрантів, методи оцінки якості життя мігрантів та членів їх сімей [25], а також аналіз впливу на соціальну інфраструктуру, включаючи охорону здоров'я, освіту та житло.

Важливим інструментом є аналіз віково-статевої структури мігрантів та її впливу на демографічний баланс регіонів, оскільки переважання певних вікових груп серед мігрантів може призвести до значного старіння населення в регіонах виходу та тимчасового омолодження у регіонах призначення [17]. Крім того, використовуються методи оцінки впливу міграційних процесів на тривалість життя та народжуваність, що дозволяє прогнозувати довгострокові демографічні тенденції. Дослідження О. О. Корнієнко показують, що міграція може посилювати регіональну асиметрію в розподілі населення, що особливо актуально для України, де внутрішня та зовнішня міграція призводять до депопуляції сільських територій та перенаселення великих міст [16; 17].

Для аналізу соціальних наслідків міграції використовують інші спеціалізовані методи, зокрема індекси соціальної інтеграції мігрантів, які дозволяють кількісно оцінити ступінь їх адаптації в приймаючому суспільстві. Важливе значення мають методи оцінки якості життя мігрантів та членів їх сімей, що включають аналіз матеріального становища, житлових умов, доступу до освіти та охорони здоров'я [25]. Також проводиться ретельний

аналіз впливу міграції на соціальну інфраструктуру, включаючи охорону здоров'я, освіту та житло, оскільки масові міграційні потоки можуть створювати додаткове навантаження на соціальну сферу регіонів призначення або призводити до неефективного використання інфраструктури в регіонах виходу.

Сучасні тенденції в методології оцінки міграційних процесів включають інноваційні підходи, серед яких використання великих даних та даних з соціальних мереж для відстеження міграційних потоків у реальному часі, що дозволяє отримувати оперативну інформацію про динаміку переміщення населення. Застосування геоінформаційних систем для просторового аналізу міграції відкриває нові можливості для візуалізації міграційних потоків та виявлення територіальних закономірностей. Окремою сучасною тенденцією є розвиток інтегральних індексів оцінки впливу міграції, що поєднують економічні, соціальні та демографічні показники в єдину систему моніторингу, що дозволяє отримати комплексну багатовимірну оцінку наслідків міграційних процесів для суспільного розвитку.

Отже, сучасна методологія оцінки впливу міжнародної міграції ґрунтується на комплексному поєднанні кількісних та якісних методів, що дозволяє всебічно проаналізувати її багатоаспектний вплив на соціально-економічний розвиток. Еволюція методології йде у напрямку врахування транснаціональних зв'язків, гендерних особливостей, а також нових викликів, пов'язаних з оцінкою ролі міграції у відбудові країн, що постраждали від конфліктів. Цей розвинутий методичний апарат створює необхідну основу для переходу до аналізу інституційних механізмів, що регулюють міграційні процеси на глобальному та національному рівнях, та оцінки їх ефективності.

1.3. Інституційні механізми регулювання міжнародної міграції

Інституційні механізми регулювання міжнародної міграції представляють собою складну багаторівневу систему, що включає

національні, регіональні та міжнародні інститути, норми та процедури, спрямовані на управління міграційними процесами. В умовах глобалізації ці механізми набувають особливої значимості, оскільки посилюється взаємозалежність країн у сфері міграції та зростає потреба в координації зусиль для ефективного реагування на виклики, пов'язані з переміщенням населення [27; 41].

На національному рівні інституційні механізми регулювання міграції базуються на системі державних органів, нормативно-правових актів та адміністративних процедур, спрямованих на реалізацію міграційної політики. Як зазначає О. А. Малиновська, сучасна міграційна політика має комплексний характер і включає такі ключові компоненти як контроль за в'їздом і перебуванням іноземців, боротьбу з нелегальною міграцією, інтеграцію мігрантів, захист прав біженців та управління трудовою міграцією [27, с. 89-92]. Важливим інструментом регулювання є система видачі віз та дозволів на роботу, що дозволяє державам контролювати обсяги та структуру міграційних потоків відповідно до національних інтересів. В. В. Лагодієнко виділяє такі сучасні тренди державного регулювання міжнародної трудової міграції як посилення селективності міграційної політики, розвиток програм циркулярної міграції, впровадження систем балів для відбору кваліфікованих мігрантів та посилення боротьби з нелегальною зайнятістю [23, с. 232-234].

Критично важливим є дотримання балансу між безпековими та правозахисними підходами, де заходи з контролю кордонів і протидії нелегальній міграції мають поєднуватися з неухильним дотриманням прав людини, стандартів надання притулку та гідного поводження з усіма мігрантами [1; 52].

Міжнародний рівень регулювання міграції характеризується наявністю розгалуженої системи міжнародних організацій та правових інструментів (рис. 1.1). Значну роль у цій сфері відіграють Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці, Міжнародна організація з міграції, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та інші спеціалізовані установи.

Міжнародно-правова база регулювання міграції включає як «тверде право» – міжнародні конвенції та угоди, що мають обов'язкову силу для держав-учасниць, так і «м'яке право» – рекомендації, декларації та інші необов'язкові для виконання інструменти [38]. До ключових міжнародно-правових документів належать Конвенція про працівників-мігрантів МОП №97 [15], Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів [11], Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей, Конвенція про статус біженців 1951 року та інші.

Важливими віхами останніх років стали прийняття Глобального договору про безпечну, впорядковану та регульовану міграцію (Global Compact for Migration) у 2018 році та включення до Цілей сталого розвитку, а саме підціль 10.7, що закріплюють всебічні рамки міжнародного співробітництва в цій сфері [53]. Ці документи наголошують на спільній відповідальності держав та необхідності врахування міграції в стратегіях розвитку. В. М. Нікіфоренко зазначає, що міжнародне співробітництво в сфері міграції стає все більш інтенсивним і багатостороннім, що пов'язано з усвідомленням неможливості ефективного вирішення міграційних проблем на односторонній чи двосторонній основі [28, с. 7-9].

Регіональний рівень регулювання міграції набуває особливої значимості в умовах інтеграційних процесів. Яскравим прикладом є Європейський Союз, де сформувалась складна система регулювання міграції, що включає Шенгенські угоди, Дублінський регламент, Агентство ЄС з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX), Спільну політику у сфері надання притулку та інші інструменти [40]. Г. Щолокова та ін. аналізують особливості міграційної політики ЄС у контексті європейської інтеграції, відзначаючи поступовий перехід від національних до спільних європейських підходів до регулювання міграції, хоча цей процес супроводжується значними політичними та інституційними складнощами [40, с. 41-43].

Ключовою сучасною ініціативою ЄС є прийняття у 2024 році нового Пакту з міграції та притулку, який має на меті реформувати єдину систему

притулку, посилити зовнішній кордон та забезпечити більш справедливий розподіл відповідальності між державами-членами. Цей Пакт є прямим відгуком на міграційні кризи останніх років та має ключове значення для України в контексті тимчасового захисту для мільйонів біженців.

Ю. В. Чайковський аналізує особливості регулювання міграційних процесів у період пандемії COVID-19, коли більшість країн впровадили тимчасові обмеження на пересування, що продемонструвало вразливість міграційних систем перед глобальними кризами [37, с. 326-328]. О. Г. Зима та ін. відзначають трансформацію глобальної міграції під впливом таких чинників як цифровізація, зміни клімату, геополітична нестабільність, що потребує адаптації інституційних механізмів регулювання до нових реалій [13, с. 28-30].

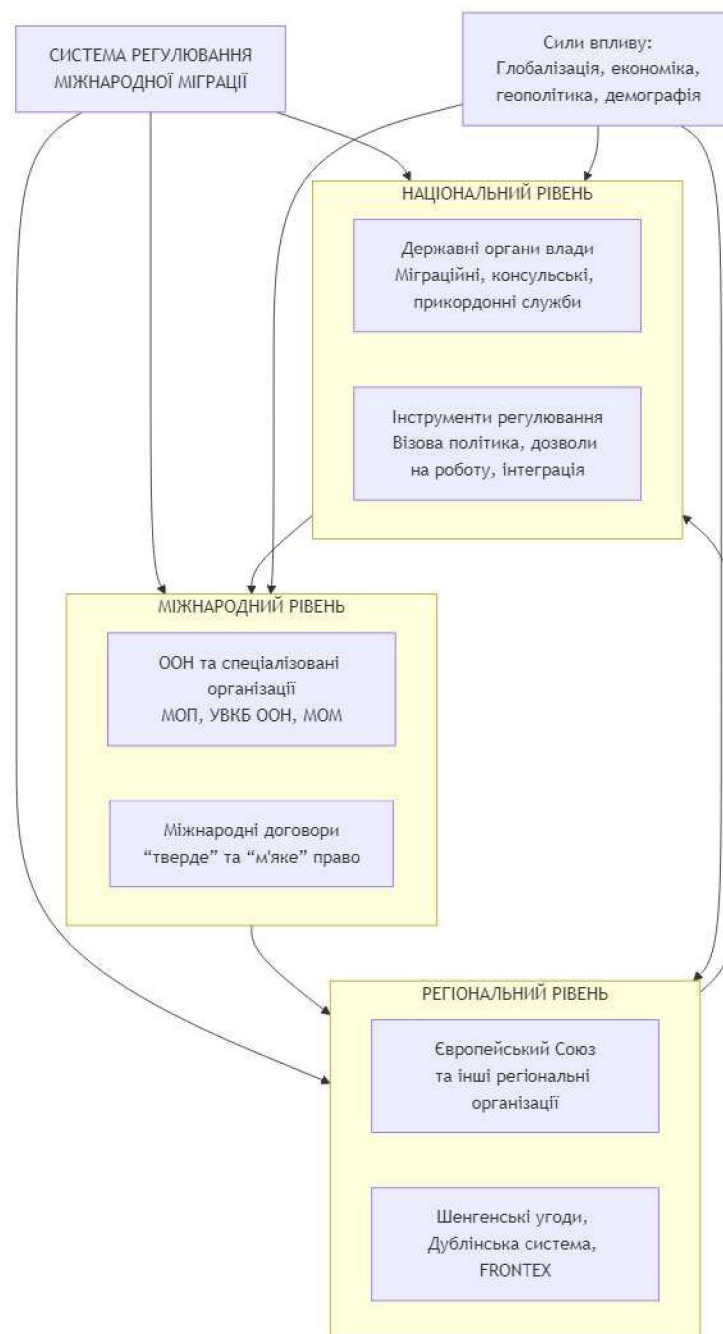

Рис. 1.1. Організаційна структура регулювання міграційних процесів
Джерело: створено на основі [38; 40]

В. В. Белєвцева аналізує правове регулювання міжнародних міграційних процесів, наголошуючи на важливості дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини при здійсненні міграційного контролю [1, с. 105-107]. Міжнародні організації, зокрема МОП та УВКБ ООН, розробили низку стандартів та рекомендацій щодо забезпечення гідних умов праці для

мігрантів, запобігання торгівлі людьми, захисту прав біженців та інших вразливих категорій мігрантів.

Отже, інституційні механізми регулювання міжнародної міграції характеризуються динамічним розвитком та ускладненням структури. Вони поєднують національні, регіональні (зокрема, новий Пакт ЄС з міграції) та міжнародні рівні управління (в рамках Глобального договору та ЦСР), використовують різноманітні правові та адміністративні інструменти, адаптуються до нових викликів глобалізації. Ефективність цих механізмів значною мірою залежить від координації зусиль різних акторів, дотримання критично важливого балансу між безпековими та гуманітарними аспектами міграції, а також врахування інтересів як країн походження, так і країн призначення мігрантів. Ця інституційна рамка безпосередньо впливає на формування сучасних тенденцій та викликів міграційної політики.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Динаміка міжнародних міграційних потоків у XXI столітті

На початку XXI століття міжнародна міграція перетворилася на системоутворюючий феномен глобального розвитку. Для коректного аналізу динаміки необхідно розрізняти поняття запасів (stock) та потоків (flows) мігрантів. У даному розділі глобальні показники чисельності мігрантів (табл. 2.2, рис. 2.1) базуються на методології Департаменту ООН з економічних і соціальних справ (UN DESA) та відображають саме запаси – загальну кількість осіб, які проживають за межами своєї країни походження на певний момент часу [48; 49]. На противагу цьому, такі організації, як УВКБ ООН та Євростат, також використовують дані про потоки – кількість осіб, які перетинають кордони за певний період, що особливо важливо для аналізу вимушеної міграції та тимчасових переміщень.

Сучасна міграційна картина світу характеризується різноманіттям типів та статусів мігрантів, що відображено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Типологія міжнародної міграції за ключовими ознаками

Ознака класифікації	Основні типи / категорії	Характеристика та приклади
За мотивацією	Добровільна	Переміщення, зумовлене усвідомленим вибором (наприклад, трудова, освітня міграція).
	Вимушена	Переміщення через загрозу життю та безпеці (біженці, особи, що потребують додаткового захисту).
За метою	Трудова	Переміщення з метою працевлаштування.
	Освітня	Переміщення для отримання освіти.
	Сімейна	Переміщення для воз'єднання з родиною.
	Сезонна	Тимчасове переміщення, пов'язане з сезонними роботами.
За правовим статусом	Біженці	Особи, які отримали міжнародний захист згідно з Конвенцією 1951 року.
	Тимчасовий захист	Спеціальний статус для груп осіб, що тікають від масштабних конфліктів (наприклад, українці в ЄС).

Продовження табл. 2.1

	Легальна трудова міграція	Особи, які перебувають та працюють у країні призначення на законних підставах (робоча віза, дозвіл).
	Студенти	Особи, які перебувають в країні навчання за навчальною візою.
	Нелегальні мігранти	Особи, які перебувають або працюють у країні з порушенням міграційного законодавства.

Джерело: створено на основі [1; 11; 15; 27; 47]

Згідно з дослідженнями Департаменту ООН з економічних і соціальних справ [48] (табл. 2.2, рис. 2.1), динаміка чисельності міжнародних мігрантів демонструє стійку тенденцію до прискорення: від 153,9 мільйонів осіб у 1990 році через 221 мільйон у 2010 році та 275,3 мільйони у 2020 році до приблизно 304 мільйонів у 2024 році. Це становить близько 3,6% від загальної чисельності населення планети. Для порівняння, на початку 1990-х років цей показник не перевищував 2,89%, що означає: сьогодні майже кожна двадцять сьома людина у світі належить до категорії міжнародних мігрантів.

Таблиця 2.2

Порівняння демографічних показників та міграції: 1990, 2000, 2024 рр.

Рік	1990	2000	2024	Відхилення 2024 р. до 1990 р.		Відхилення 2024 р. до 2020 р.	
				Абсолютне	Відносне	Абсолютне	Відносне
Населення (млн осіб)	5327,8	6171,7	8162	2834,2	53,2%	1990,3	32,2%
Міжнародні мігранти (млн осіб)	153,9	174,6	304	150,1	97,5%	129,5	74,2%
% міжнародних мігрантів	2,89%	2,83%	3,72%	0,8%	28,9%	0,9%	31,7%

Джерело: створено на основі [2; 48].

Представлена статистика засвідчує не лише екстенсивне зростання абсолютної чисельності мігрантів, але й інтенсивне збільшення їхньої відносної частки в глобальній демографічній структурі. Фактично, міграційні

потоки розвиваються значно вищими темпами порівняно із загальним приростом населення Землі, що підтверджує трансформацію міграції з периферійного явища у один з ключових чинників сучасних глобальних процесів.

Темпи зростання міжнародної міграції у XXI столітті демонструють виражену хвилеподібну динаміку, що відображає вплив різноманітних глобальних чинників.

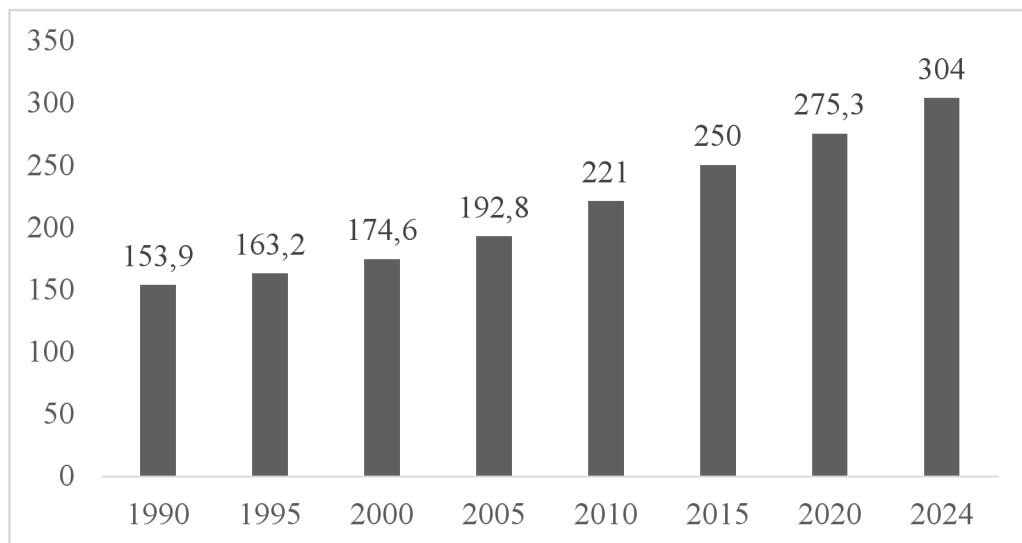

Рис. 2.1. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів у світі, 1990-2024 рр., млн осіб

Джерело: створено на основі [48].

Перше десятиліття століття характеризувалось інтенсифікацією міграційних потоків, зумовленою поглибленням глобалізації ринків праці, експансією регіональних інтеграційних проєктів (включаючи розширення Європейського Союзу у 2004-2007 роках, розвиток Північноамериканської зони вільної торгівлі – NAFTA, та Південноамериканського спільного ринку – MERCOSUR), а також поширенням цифрових технологій, які спростили міжкультурну комунікацію та процеси працевлаштування за кордоном. У період з 2000 по 2005 роки середньорічний приріст чисельності міжнародних мігрантів досягав приблизно 2% [3], а протягом усієї декади 2000-2010 років глобальний міграційний контингент щорічно збільшувався на 2-2,5% [3]. Ця

фаза супроводжувалась значною активізацією трудової міграції, коли десятки мільйонів громадян, переважно з країн, що розвиваються, здійснювали переміщення до економічно розвинених держав у пошуках кращих умов зайнятості.

Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років ініціювала фазу помітного сповільнення міграційного приросту. Економічна рецесія та зростання рівнів безробіття в розвинених країнах діяли як обмежувальні чинники для нових хвиль мігрантів. Імміграція до індустріально розвинених держав зазнала різкого скорочення, фактично призупинивши тривале зростання чисельності іноземного населення, яке спостерігалось протягом попередніх трьох десятиліть [4]. Яскравим прикладом слугує різке падіння приросту іммігрантів у країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у другій половині 2000-х років, що має пряму кореляцію зі зниженням інтенсивності міграційних потоків через економічний шок 2007-2008 років. Паралельно окремі розвинені держави впровадили більш жорсткі міграційні політики та посилили прикордонний контроль, що створило додаткові бар'єри для переміщення людей. Як наслідок, у середині 2010-х років темпи зростання глобального міграційного контингенту значно відставали від відповідних показників початку століття [3].

Середина 2010-х років ознаменувалася переломним моментом у глобальних міграційних процесах, зумовленим збройними конфліктами та гуманітарними катастрофами, зокрема в Сирії та на Близькому Сході, що спровокувало безпрецедентну хвилю вимушених переміщень населення. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на жовтень 2015 року понад 800 тисяч біженців і мігрантів здійснили морську подорож до Європи, що було кваліфіковано як наймасштабніша міграційна криза на континенті з часів Другої світової війни [5]. Основну частку новоприбулих склали громадяни Сирії, а також Іраку та Афганістану, які рятувалися від воєнних дій та насильства. Ця криза істотно

трансформувала структуру світових міграційних потоків: поряд із традиційною трудовою міграцією значно зросла частка вимушених мігрантів. Якщо у 1990-х роках міжнародна міграція мала переважно добровільний характер (трудова або освітня), то після 2015 року гуманітарна складова міграції посилилася як ніколи. Частка біженців у складі міжнародних мігрантів продемонструвала стрімке зростання: для порівняння, у 2013 році біженці становили лише близько 7% від загальної кількості мігрантів [3], тоді як станом на 2024 рік через нові конфлікти кількість біженців під мандатом ООН зросла до 30 мільйонів, що становить понад 10% усіх мігрантів у світі. Таким чином, вимушена міграція перетворилася на помітний і стабільно зростаючий структурний компонент глобальних міграційних потоків.

Початок 2020-х років відзначився двома потужними міграційними шоками, які спричинили нові коливання у динаміці переміщень. Пандемія COVID-19 фактично призупинила міжнародну мобільність у 2020 році, коли майже всі країни світу запровадили тимчасові обмеження на в'їзд або повністю закрили кордони, а понад 3 мільйони мігрантів опинилися в ситуації вимушеного перебування поза місцем постійного проживання. На піку карантинних заходів пасажиропотоки скоротилися на 65% у першому півріччі 2020 року, що стало історично різким спадом мобільності. Нові міграційні потоки у 2020 році різко скоротилися – за оцінками, приріст міжнародних мігрантів був приблизно на 2 мільйони меншим, ніж очікувалося без пандемії. Водночас загальний «запас» мігрантів залишався відносно стабільним, оскільки більшість тих, хто вже проживав за кордоном, не поспішали повертатися до країн походження на тлі невизначеності. Таким чином, COVID-19 спричинив тимчасове просідання показників міграції, особливо добровільної трудової, але не призвів до масового відтоку іммігрантів з приймаючих країн.

Другим потужним збуренням стала повномасштабна війна в Україні, що розпочалася у лютому 2022 року. Вже за перші місяці війни це спричинило найбільшу після 1940-х років хвилю біженців у Європі. Понад 7 мільйонів осіб

виїхали з України, рятуючись від війни, переважна більшість з них – жінки, діти та літні люди. Ці події стали каталізатором чергового стрибка глобального контингенту вимушених мігрантів та продемонстрували новий формат колективної відповіді Європейського Союзу на гуманітарну кризу.

Географічна структура міжнародної міграції у XXI столітті зазнала значної диверсифікації. Якщо наприкінці XX століття домінували класичні маршрути «південь–північ» – переміщення з країн, що розвиваються, до економічно розвинених – то сучасні міграційні потоки набули складнішої багатовекторної структури. Поряд із традиційною спрямованістю до Північної Америки та Європи, все більшої ваги набули переміщення «південь–південь», обумовлені регіональним попитом на робочу силу, розширенням освітніх можливостей і вимушеними переселеннями через конфлікти. Станом на 2020 рік понад третина всіх міжнародних мігрантів переміщується між країнами Глобального Півдня – ця частка навіть перевищила обсяги міграції з Півдня на Північ. Сформувалися нові центри тяжіння мігрантів в Азії, на Близькому Сході та в окремих частинах Африки, а також активізувалася внутрішньорегіональна мобільність, зокрема в межах інтеграційних об'єднань (наприклад, ЄС, Економічного співтовариства країн Західної Африки – ЕКОВАС, МЕРКОСУР у Південній Америці). Як наслідок, сучасні міграційні потоки є значно розгалуженішими, ніж у минулому, і охоплюють більшу кількість напрямків.

Згідно з даними UN DESA (2025) [49], станом на 2024 рік найбільше міжнародних мігрантів зосереджено в Європі (понад 94 мільйони осіб) та Азії (92,2 мільйони), що разом становить понад 60% глобальної чисельності (табл. 2.3, рис. 2.2). Північна Америка акумулює близько 61 мільйона мігрантів (20%), Африка – понад 29 мільйонів (9,6%), Латинська Америка й Карибський басейн – 17,5 мільйонів (5,8%). Такий розподіл підкреслює, що Європа й Азія залишаються ключовими реципієнтами міграції, хоча водночас саме вони є й найбільшими регіонами походження мігрантів (разом на них припадає близько 22% світової еміграції).

Таблиця 2.3

Країни Європи з найбільшою чисельністю міжнародних мігрантів
(станом на 2024 рік)

Країна	Чисельність мігрантів (млн осіб)	Частка у населенні країни (%)	Основні регіони походження
Німеччина	16,8	20,1	Туреччина, Сирія, Польща, Румунія
Велика Британія	11,5	17,2	Індія, Польща, Пакистан
Франція	9,2	13,7	Алжир, Марокко, Португалія
Іспанія	7,8	16,4	Марокко, Румунія, Колумбія
Італія	6,7	11,3	Румунія, Албанія, Марокко
Польща	4,1	10,8	Україна, Білорусь, Вірменія

Джерело: створено на основі [48]. Різке зростання в Польщі відбулося після 2022 року внаслідок масового прибуття біженців з України [26].

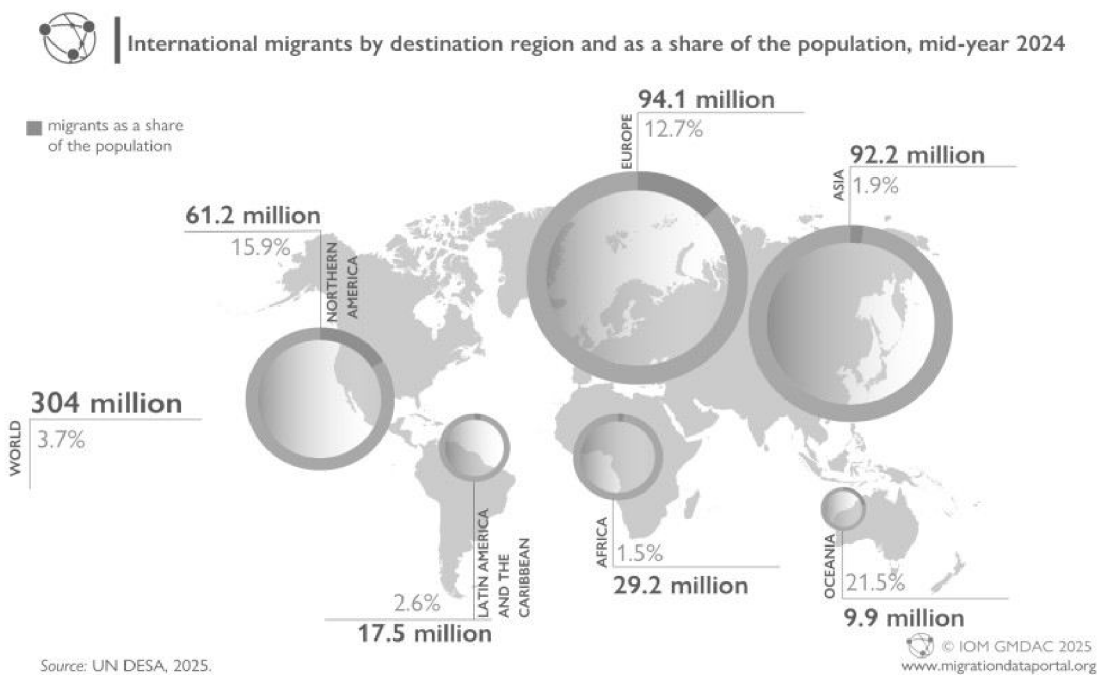

Рис. 2.2. Регіональний розподіл чисельності міжнародних мігрантів у світі (2024 р.)

Джерело: створено на основі [48].

У період з 2010 по 2024 роки європейський регіон демонстрував діаметрально протилежні тенденції у сфері міграційних процесів. З одного боку, спостерігалось посилення внутрішньорегіональної мобільності

населення, зумовлене подальшим розширенням Європейського Союзу та інституціоналізацією режимів вільного пересування [40]. Мільйони громадян держав-членів ЄС, що приєдналися після 2004 року, реалізували право на легальну працю та проживання в економічно розвинених країнах Західної Європи, сформувавши значні транскордонні трудові потоки всередині Союзу [16]. Північноамериканський регіон зберігає статус одного з ключових центрів міграційного тяжіння, особливо для економічних та висококваліфікованих мігрантів [18]. Сполучені Штати Америки продовжують займати провідну позицію серед країн-приймачів іммігрантів – понад 52 мільйони осіб (що становить приблизно 17% від загальносвітової кількості мігрантів) мешкали в США станом на 2024 рік [48] (табл. 2.4). Для численних мігрантів з латиноамериканських та азійських країн саме США залишаються пріоритетним напрямком міграції через потужний економічний потенціал та розвинені освітні й кар'єрні перспективи [24].

Таблиця 2.4

Основні країни походження мігрантів до США та Канади (2010–2024 рр.)

Країна походження	Чисельність у США (млн осіб, 2024 р.)	Чисельність у Канади (тис. осіб, 2024 р.)	Ключові фактори міграції
Мексика	11,2	85	Економічні, географічна близькість
Індія	2,8	810	Висококваліфікована трудова міграція (ІТ-сектор)
Китай	2,5	750	Висококваліфікована міграція, освіта
Філіппіни	2,1	690	Трудова міграція (медицина, сфера послуг)
Сальвадор	1,5	25	Гуманітарні причини, сімейна міграція
В'єтнам	1,4	275	Історичні зв'язки, трудова міграція
Гаїті	0,8	165	Гуманітарні причини, політична нестабільність

Джерело: створено на основі [48; 49].

Регіон Перської затоки репрезентує унікальну модель на глобальній міграційній карті. Низка невеликих за чисельністю населення, але економічно потужних нафтових монархій демонструють структурну залежність від

іноземної робочої сили, що виражається в найвищих у світі показниках частки мігрантів у загальній популяції [13]. За останніми оцінками, у Катарі іноземці становлять близько 88% резидентного населення, а в Об'єднаних Арабських Еміратах - орієнтовно 88-90%, у Кувейті - приблизно 66%, тоді як у Бахреїні та Омані частка трудових мігрантів досягає половини населення [49]. Це формує специфічну парадигму міграції, яка характеризується високою залежністю від екстернальної робочої сили за відсутності реальних перспектив наступної натуралізації [23].

Африканський континент переважно функціонує як регіон-донор у глобальній міграційній системі, однак всередині континенту сформовані потужні міграційні коридори (західноафриканський та східноафриканський) [34]. Багато африканських держав поєднують функції еміграційних джерел із роллю країн-приймачів для біженців із сусідніх держав, створюючи складну систему транскордонної мобільності [27].

Латиноамериканський регіон та країни Карибського басейну характеризуються поєднанням традиційної еміграції за межі регіону (передусім до США, Канади та Іспанії) із зростаючими потоками між сусідніми країнами регіону [13]. Останнім часом спостерігається чітка тенденція до інтенсифікації внутрішньорегіональної мобільності – значна кількість латиноамериканців мігрує між країнами Латинської Америки. Каталізатором цього процесу стала комплексна криза у Венесуелі, яка спричинила одну з найбільших у сучасній історії хвиль переміщення населення [27]. Згідно з даними на серпень 2023 року, територію Венесуели залишило майже 7,7 мільйонів осіб (біженців та мігрантів) – це найбільша кількість переміщених осіб з однієї країни, що перевищує навіть показники Сирії чи України [49].

Якщо у Північній Америці та Європейському Союзі значну частину становить постійна імміграція з перспективою наступної натуралізації, то в країнах Перської затоки, Сінгапурі та Малайзії значна частина мігрантів має коротко- та середньострокові трудові контракти [23]. У багатьох

африканських і азійських країнах поширені «транзитні» моделі, коли держава виконує функцію проміжного пункту в міграційних маршрутах [34].

У підсумку, регіональна структура міжнародної міграції у XXI столітті характеризується вираженою багатополлярністю. Традиційна парадигма «південь–північ» доповнилася інтенсивними потоками «південь–південь» (наприклад, з Бангладеш до Малайзії, з Буркіна-Фасо до Кот-д'Івуару), а також інтра регіональною мобільністю в межах інтеграційних блоків (ЄС, ЕКОВАС, МЕРКОСУР) [13; 40]. Це обумовлює необхідність розробки диференційованих підходів до міграційної політики, що мають одночасно регулювати добровільні, вимушені та транзитні потоки, гарантувати права мігрантів і враховувати різні часові горизонти їх перебування [27; 38].

Паралельно з інтенсифікацією глобальних міграційних потоків спостерігається якісна трансформація їх структурних характеристик та мотиваційних орієнтирів. Добровільна трудова міграція, незважаючи на збереження провідної ролі, демонструє суттєву еволюцію мотиваційних моделей. Якщо історично домінував класичний пошук вищих заробітків, то сучасна міграційна парадигма включає такі детермінанти, як доступ до якісної освіти, можливості професійної самореалізації та інтеграція в інноваційні екосистеми [39].

Дослідження підтверджують, що дедалі більша частка мігрантів репрезентує категорію висококваліфікованих спеціалістів [33]. Зокрема, у традиційних країнах-реципієнтах, таких як Канада та Австралія, більшість новоприбулих мають вищу освіту, причому в Канаді цей показник перевищує дві третини [26]. Аналогічна тенденція ідентифікована в європейських країнах, зокрема в Німеччині, де частка мігрантів з університетською освітою досягає 45% [49]. Зазначені структурні зрушення детермінують трансформацію державних підходів до регулювання міграційних процесів. Країни-реципієнти розробляють цільові програми залучення талантів, зокрема через спеціалізовані імміграційні канали для фахівців у сфері ІТ, науки та медицини [23].

В Європейському Союзі функціонує система Blue Card, спрямована на атракцію висококваліфікованих працівників з третіх країн. Цей механізм зазнав суттєвої модернізації – оновлена Директива ЄС про Blue Card, що набула чинності у листопаді 2021 року, передбачає зниження порогу мінімальної заробітної плати (до 1–1,6 середнього показника по країні), скорочення вимог до строку трудового контракту та визнання професійного досвіду як альтернативи формальній освіті в окремих секторах [40]. Паралельно 22 країни-члени ОЕСР запровадили спеціальні візові програми для стартаперів та підприємців, що відображає загальну тенденцію до переходу від кількісних до якісних критеріїв відбору мігрантів [30].

Сучасний етап розвитку міграційних процесів характеризується диверсифікацією каналів мобільності, зумовленою технологічним прогресом та інтеграційними процесами (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні форми сучасної трудової міграції та їх характеристики

Форма міграції	Ключові характеристики	Регіони поширення	Правове регулювання
Транскордонний ком'ютинг	Щоденне/періодичне перетинання кордону	Прикордонні регіони ЄС	Директива ЄС 2018/957
Циркуляційна міграція	Сезонний характер, ротаційний принцип	Країни ЄС, Північна Америка	Двосторонні угоди
Внутрішньо корпоративні переведення	Переміщення в межах ТНК	Глобальний масштаб	Директива ЄС 2014/66
Віддалена праця (digital nomads)	Дистанційна зайнятість із зміною юрисдикції	Понад 40 країн світу	Національні візові програми

Джерело: створено на основі [23; 30; 40].

Зокрема, спостерігається поширення транскордонного ком'ютингу – регулярного перетинання кордону без зміни постійного місця проживання. Це явище особливо характерне для інтегрованих прикордонних регіонів ЄС, де кількість щоденних маятникових мігрантів досягає 2 мільйонів осіб [16]. Іншим актуальним трендом виступає циркуляційна (сезонна) міграція, яка забезпечує тимчасову трудову мобільність у сільськогосподарському та

туристичному секторі [18]. Така модель сприяє мінімізації негативних наслідків «витоку мізків», оскільки передбачає повернення мігрантів із новими професійними компетенціями та фінансовими ресурсами [35].

Розвиток цифрових платформ рекрутингу, соціальних мереж та мобільного зв'язку суттєво спростило пошук роботи за кордоном та адаптацію в новому середовищі [39]. Технологічні інновації також сприяли зниженню транзакційних витрат міграції, зокрема вартості грошових переказів. Згідно з даними Світового банку, середня комісія за міжнародний переказ 200 доларів США знизилася з 9% у 2008 році до 6% у 2020 році [50]. Таке зниження операційних витрат створює додаткові стимули для трудової міграції та сприяє підвищенню ефективності використання мігрантами зароблених коштів.

Як зазначають дослідники, на практиці існує континуум між цими двома полюсами, а не жорстка дихотомія [31; 46]. Більшість сучасних міграційних потоків мають змішаний характер, коли економічні, політичні, екологічні та соціальні чинники переплітаються у складній комбінації [34]. Це створює значні виклики для статистичного обліку та розробки ефективної міграційної політики, що потребує розробки нових методологічних підходів до класифікації міграційних потоків [38].

Сучасна міграційна парадигма характеризується значною складністю та гібридизацією мотиваційних структур, що потребує від держав розробки нових підходів до регулювання міграційних процесів. Згідно з аналізом міжнародних організацій, поширення змішаних мотивів міграції вимагає вдосконалення процедур ідентифікації вразливих категорій мігрантів для забезпечення цільового надання міжнародного захисту [27]. Сучасна міграційна політика має поєднувати інструменти гуманітарного захисту, такі як надання притулку та гуманітарних віз, із механізмами інтеграції мігрантів на ринку праці, що дозволить особам, які рятуються від конфліктів та криз, легально реалізувати свій трудовий потенціал [38]. Критично важливим завданням є розвиток легальних каналів міграції для груп населення, які через відсутність альтернатив змушені вдаватися до нерегулярних маршрутів [28].

Міжнародний досвід свідчить про ефективність таких заходів, як розширення програм переселення біженців, створення гуманітарних коридорів, спрощення процедур возз'єднання сімей та встановлення спеціальних квот для громадян країн, що найбільше постраждали від кліматичних змін та збройних конфліктів [34]. Наукові дослідження підтверджують, що наявність безпечних та легальних каналів міграції суттєво знижує ризики, пов'язані з нелегальним перетином кордонів та діяльністю контрабандистської мережі [19].

Паралельно відбувається якісна трансформація трудової міграції, мотиви якої значно урізноманітнилися (рис. 2.3). Поряд із традиційним пошуком вищих доходів, дедалі важливішими чинниками стали доступ до якісної освіти, можливості професійної реалізації та інтеграції в інноваційні екосистеми [39]. Згідно з даними досліджень, у Канаді, Австралії та Німеччині понад 45% новоприбулих мігрантів мають вищу освіту (рис. 2.4, рис. 2.5) [33]. Ця тенденція стимулює розвиток цільових програм залучення висококваліфікованих кадрів, серед яких особливо виділяється система Blue Card в Європейському Союзі, що зазнала суттєвої модернізації у 2021-2023 роках [40]. Як зазначають експерти, біженець часто поєднує пошук безпеки з прагненням до економічних можливостей, тоді як трудовий мігрант може бути змушений шукати роботу за кордоном через екологічні катастрофи або економічні кризи в країні походження [34]. Це явище значно ускладнює традиційну класифікацію міграційних потоків на «добровільні» та «вимушені», створюючи серйозні виклики для статистичного обліку та формування ефективної міграційної політики [27].

Сучасні технологічні досягнення значно впливають на міграційні процеси. Розвиток цифрових платформ рекрутингу та здешевлення транспортних послуг суттєво знизили транзакційні витрати міграції, зробивши її більш доступною та гнучкою [39]. Ці зміни сприяють появі нових форм мобільності, таких як транскордонний ком'ютинг, циркуляційна міграція та внутрішньокорпоративні переведення, що формує нову архітектуру глобальних міграційних потоків [23].

Рис. 2.3. Структура міграційних потоків за формами, каналами та мотиваціями

Джерело: створено на основі [27; 34; 40].

У XXI столітті глобальні міграційні процеси зазнають глибокої трансформації, що проявляється не лише у зростанні масштабів, але й у зміні їх структурних характеристик. Сучасні мігранти орієнтуються не лише на економічні фактори, але й на доступ до знань, безпеку та можливості самореалізації [39]. Поява нових моделей мобільності, від щоденного маятникового руху до міжнародних кар'єр у декількох країнах, свідчить про формування нової міграційної парадигми [16]. Стирання традиційних меж між

типами міграції становить серйозний виклик для політиків та вимагає розробки інноваційних підходів до регулювання міграційних процесів [27]. Сучасна міграція характеризується значною диференціацією мотивацій та гнучкістю форм, що потребує від держав розвитку здатності ефективно керувати цією складністю, зберігаючи баланс між національним суверенітетом, економічним розвитком та дотриманням прав людини в умовах глобальної мобільності [38].

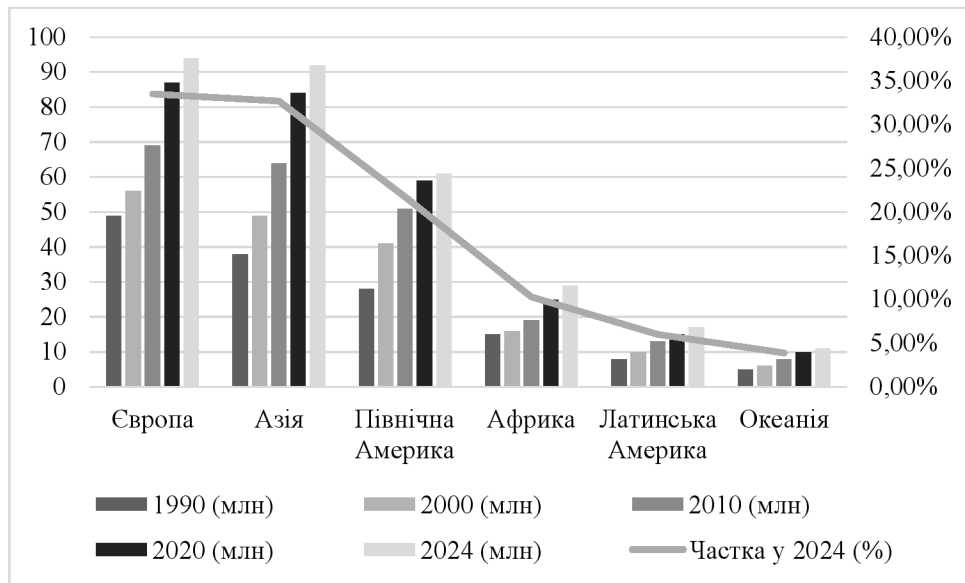

Рис. 2.4. Розподіл мігрантів за регіонами світу (2024 р.)

Джерело: створено на основі [27; 39; 40].

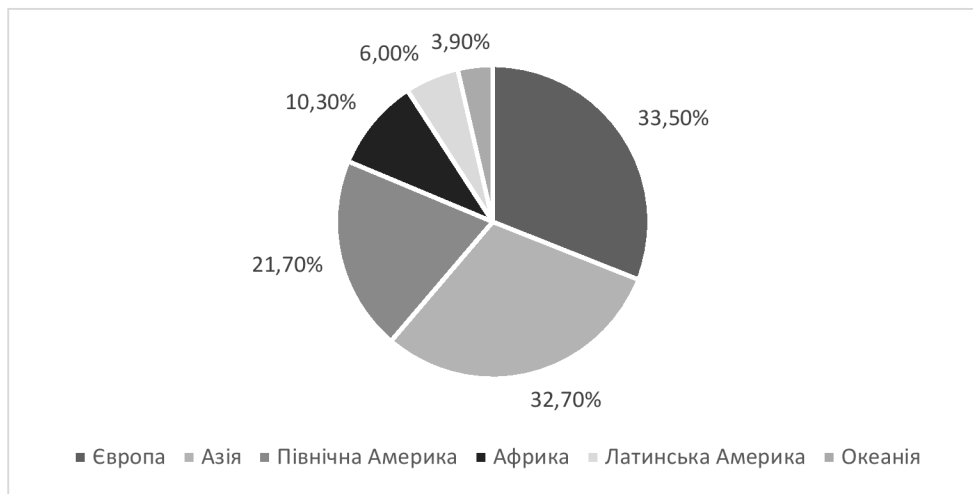

Рис. 2.5. Частка регіонів у загальній чисельності міжнародних мігрантів (2024 р.)

Джерело: створено на основі [27; 39; 40].

Отже, аналіз динаміки міжнародної міграції у 1990-2024 роках демонструє істотне зростання запасів мігрантів і глибокі структурні зсуви: поляризацією напрямів, значне посилення вимушеної компоненти після 2015 та 2022 рр., а також хвилеподібну динаміку, зумовлену глобальними кризами (2008-2009, 2020). Для міграційної політики це означає необхідність переходу від універсальних інструментів до диференційованих підходів, що розділяють коротко- та довгострокові горизонти перебування та ефективніше інтегрують гуманітарні та трудові механізми.

2.2. Фактори, що впливають на міжнародні міграційні процеси в умовах глобалізації

Сучасна міжнародна міграція формується під впливом складної системи взаємопов'язаних факторів, які можна класифікувати за шістьма основними категоріями: економічні, демографічні, інституційно-правові, безпекові, соціокультурні та технологічні [12]. Кожна група детермінант має специфічні механізми впливу, проте саме їх синергетична взаємодія генерує масштабні та диверсифіковані міграційні потоки, що спостерігаються в сучасному глобальному вимірі [34]. Економічні мотиви тісно переплітаються з демографічними трендами, тоді як інституційні механізми регулювання міграції можуть як стимулювати, так і обмежувати мобільність населення [23].

Економічна мотивація традиційно виступає ключовим драйвером міграційних процесів (табл. 2.6). Істотні диспропорції в рівнях доходів, зайнятості та продуктивності праці між країнами формують потужні «виштовхувальні» та «притягальні» сили для міграції (концепція push-pull) [18]. За даними дослідників, ВВП на душу населення високорозвинених країн у кілька разів перевищує аналогічні показники держав, що розвиваються, що створює потужні стимули для трудової міграції [26]. Для мешканців країн з

низьким рівнем доходів міграція часто є стратегією подолання бідності та соціально-економічної нерівності [39].

Таблиця 2.6

Вплив економічних факторів на міграційні потоки

Економічний фактор	Вплив на міграцію	Регіональні особливості
Диференціали заробітної плати	Формує потужні стимули для трудової міграції	Особливо виражений між країнами Півдня та Півночі
Рівень безробіття	Виступає «виштовхувальним» фактором	Критичний в країнах з високою часткою молоді
Грошові перекази	Стимулюють підтримку міграції на рівні домогосподарств	Особливо важливі для країн Південної Азії
Економічні кризи	Мають контрциклічний вплив	Спричиняють скорочення міграційних потоків

Джерело: створено на основі [18; 26; 39; 44].

Міграція одночасно виступає каналом перерозподілу фінансових ресурсів у глобальній економіці. Грошові перекази трудових мігрантів становлять один з ключових джерел зовнішнього фінансування для країн, що розвиваються [39]. Згідно з міжнародною статистикою, обсяги офіційно зареєстрованих грошових переказів до країн з низьким і середнім рівнем доходу продемонстрували стійку тенденцію до зростання, перевищивши сумарні обсяги прямих іноземних інвестицій та офіційної допомоги розвитку [50]. Особливо варто відзначити резилієнтність грошових переказів під час глобальних криз, що підтверджує їх роль як стабільного джерела фінансування для домогосподарств у країнах походження мігрантів [37].

Періоди економічних спадів та криз супроводжуються скороченням програм залучення іноземної робочої сили в країнах-реципієнтах, посиленням візових вимог та введенням мораторіїв на прийом нових трудових мігрантів [44]. Як свідчить історичний досвід, після глобальної фінансової кризи 2008-2009 років спостерігалось різке скорочення трудової міграції до розвинених країн, що фактично призупинило попереднє багаторічне зростання частки іноземців у населенні цих держав [26]. Нерівномірність природного приросту населення, диференційовані темпи старіння та структурні розбіжності у

віковому складі безпосередньо впливають на формування попиту та пропозиції на світовому ринку праці [35]. Розвинені країни переживають фазу демографічного старіння, що характеризується зростанням тривалості життя при збереженні низьких рівнів народжуваності [35]. Ця тенденція призводить до збільшення частки осіб похилого віку та скорочення частки молоді у структурі населення. Згідно з демографічними дослідженнями, у 2022 році частка осіб віком 65+ років у розвинених регіонах досягала 17-19%, тоді як у країнах Африки на південь від Сахари цей показник не перевищував 3% (табл. 2.7) [48]. Така диспропорція, згідно з наявними даними, створює в розвинених державах «демографічний вакуум» на ринку праці, коли чисельність працездатного населення недостатня для заміщення покоління, що виходить на пенсію [35].

Таблиця 2.7

Динаміка чисельності людей понад 65 років

Країна	1990 (% від населення)	2000 (% від населення)	2010 (% від населення)	2020 (% від населення)	2024 (% від населення)
Японія	11,9%	17,2%	22,7%	28,4%	30,1%
Німеччина	15,0%	16,3%	20,7%	21,8%	22,3%
Італія	14,4%	18,2%	20,3%	23,1%	24,2%
Канада	11,4%	12,6%	14,1%	18,0%	19,2%
Франція	13,9%	16,0%	16,7%	20,5%	21,3%

Джерело: створено на основі [48].

На противагу цьому, демографічна ситуація в багатьох країнах Глобального Півдня характеризується стрімким зростанням населення з переважанням молоді, що створює потужний потенціал міграційного тиску [34].

За прогнозами міжнародних організацій, до 2030 року чисельність людей працездатного віку в країнах, що розвиваються, збільшиться на 552 мільйони осіб [50]. Це безпрецедентне поповнення глобального ринку праці, за попередніми оцінками, формує значні міграційні потоки, особливо з

регіонів Південної Азії та Африки, де спостерігається найбільший природний приріст населення [34].

Сучасні демографічні зміни суттєво впливають на структурні характеристики міграційних потоків. Зокрема, останніми десятиліттями спостерігається значне зростання частки жінок-мігранток у загальному обсязі переселенців, а також підвищення освітнього рівня мігрантів [35]. Якщо у 1960-х роках міжнародна міграція асоціювалася переважно з переміщенням чоловіків працездатного віку, то сучасна ситуація характеризується значною збалансованістю гендерного складу мігрантів.

Згідно з даними досліджень, частка жінок серед міжнародних мігрантів досягає 48% (табл. 2.8), що свідчить про глибоку трансформацію гендерної структури міграційних потоків [48].

Таблиця 2.8

Еволюція гендерної структури міграційних потоків			
Період	Частка жінок-мігранток (%)	Ключові тенденції	Регіональні особливості
1960-1970 рр.	35-38%	Переважаючі чоловіки у трудовій міграції	Країни Південної Європи, Північної Африки
1980-1990 рр.	42-45%	Початок фемінізації міграції	Латинська Америка, Південно-Східна Азія
2000-2010 рр.	46-48%	Зрівнювання гендерного балансу	Глобальна тенденція
2010-2024 рр.	48-49%	Переважаючі жінки у окремих регіонах	Країни Південної Америки (51%)

Джерело: створено на основі [35; 48].

Аналіз факторів міграції був би неповним без врахування гендерної складової та правозахисного виміру. Гендер виступає ключовим структуруючим фактором міграційного досвіду, що впливає на мотивацію, можливості та ризики [27; 46]. Гендерний вимір проявляється в диференційованому впливі глобалізації на чоловіків та жінок. Як вказують експерти, фемінізація бідності та асиметричний розподіл опікунської праці роблять жінок більш вразливими до економічних шоків, що може бути

потужним «виштовхувальним» чинником. Одночасно, попит у країнах-реципієнтах на працю в «жіночих» секторах (догляд, освіта, медицина, домашня робота) створює специфічні «притягуючі» фактори [35]. Проте жінки-мігрантки часто стикаються з подвійною дискримінацією – як іноземки та як жінки – і, а даними дослідників, більш схильні до неформальної зайнятості та експлуатації, особливо в системах на кшталт «кафали» в країнах Перської затоки [23].

Правозахисний вимір факторів міграції актуалізує питання дотримання міжнародних стандартів. Безпекові кризи, що є потужними детермінантами вимушеної міграції, безпосередньо порушують фундаментальні права людини – право на життя, безпеку, захист від тортур та переслідувань [1; 47]. Ефективність інституційних механізмів регулювання, розглянутих в п. 1.3, випробовується саме під час таких криз. Здатність держав забезпечити дотримання невідкладних принципів non-refoulement (відмова у примусовому поверненні), надання доступу до процедури надання притулку та гідних умов прийому є критичною для реалізації правозахисного підходу до міграції [38]. Таким чином, правозахисний вимір не є окремим фактором, а радше скрізним принципом, що має пронизувати всі інші детермінанти – від економічних (права трудових мігрантів) до безпекових (захист біженців).

Паралельно формується стійкий тренд підвищення освітнього рівня мігрантів. Нові покоління трудових мігрантів демонструють значно кращі освітні результати порівняно з попередніми періодами [33]. Поширення вищої освіти та зростання міжнародної академічної мобільності призводять до того, що серед нинішніх мігрантів значно збільшилась частка фахівців з вищою та професійно-технічною освітою. Наприклад, у країнах Європейського Союзу частка трудових мігрантів з вищою освітою стабільно зростає з початку 2000-х років [49].

Політико-правові аспекти становлять третю ключову групу факторів, що впливають на міграційні процеси. Державна політика, міжнародні угоди та законодавчі норми, що регулюють переміщення людей, визначають конкретні

механізми реалізації міграційного потенціалу, сформованого економічними та демографічними чинниками [27]. Візові режими, процедури отримання дозволів на роботу, система квот та спеціальні програми – усі ці інструменти безпосередньо впливають на можливості легальної міграції [23].

Яскравим прикладом ефективного політичного рішення є запровадження безвізового режиму між Європейським Союзом та Україною у 2017 році. З 11 червня 2017 року громадяни України з біометричними паспортами отримали право на короткострокові поїздки до країн Шенгенської зони без віз [40]. Це рішення, за оцінками, суттєво полегшило міграційну мобільність українських громадян та сприяло зростанню пасажиропотоку до країн ЄС, який у перші місяці після запровадження безвізу зріс на приблизно 15% порівняно з аналогічним періодом попереднього року (табл. 2.9) [16].

Таблиця 2.9

Інституційні механізми регулювання міграції у різних регіонах

Регіон/Країна	Основний механізм регулювання	Ключові характеристики	Ефективність
Європейський Союз	Принцип вільного руху осіб	Вільне пересування громадян країн-членів	Висока
Канада	Бальна система Express Entry	Відбір за віком, освітою, мовами	Дуже висока
США	Система квот та спонсорства	Річні ліміти на візи H-1B	Обмежена
MERCOSUR	Регіональні угоди	Спрощене пересування у Південній Америці	Помірна

Джерело: створено на основі [26; 34; 40; 44].

На європейському рівні функціонує принцип вільного руху осіб для громадян країн-членів ЄС, що значно сприяє внутрішньорегіональній мобільності [40]. Аналогічні механізми, хоча й менш всеосяжні, існують у рамках інших регіональних інтеграційних об'єднань, таких як MERCOSUR у Південній Америці та ЕКОВАС у Західній Африці [34]. Розвинені країни активно використовують селективні підходи до регулювання імміграції, зокрема через впровадження бальних систем та встановлення квот для залучення необхідних економіці фахівців [23]. Канада з 2015 року застосовує

комплексну бальну систему Express Entry для відбору економічних іммігрантів, що дозволяє гнучко формувати імміграційні потоки відповідно до потреб ринку праці [26]. Європейський Союз розвиває спільну політику щодо імміграції з третіх країн, зокрема через програму EU Blue Card для висококваліфікованих фахівців [40]. У 2021 році було ухвалено нову редакцію Директиви щодо Blue Card, яка значно лібералізувала умови участі у цій програмі. Зокрема, було знижено мінімальні вимоги до заробітної плати, скорочено мінімальний термін трудового контракту до 6 місяців та посилено права власників Blue Card щодо мобільності в межах ЄС [40]. Однак, попередні дані свідчать, що фактичне використання (uptake) цієї програми залишається відносно низьким порівняно із загальною кількістю висококваліфікованих мігрантів у ЄС. За оцінками експертів, це пов'язано з кількома факторами: значною конкуренцією з боку національних видів на проживання для кваліфікованих спеціалістів, які пропонують більш привабливі умови в окремих країнах-членах; складнощами гармонізації та повільною імплементацією нової Директиви на національному рівні; а також недостатньою обізнаністю серед роботодавців про переваги єдиного європейського інструменту [40; 49]. Таким чином, незважаючи на амбітні цілі, Blue Card поки що не став основним каналом для залучення талантів до ЄС.

На противагу європейській та північноамериканській моделям міграційного регулювання, країни Перської затоки (Бахрейн, Кувейт, ОАЕ, Оман, Катар, Саудівська Аравія) історично реалізують жорстку систему спонсорства «кафала», яка надає роботодавцю майже повний контроль над іноземним працівником (табл. 2.10) [27]. За цією системою, іноземець отримує право на проживання та роботу лише за наявності внутрішнього спонсора – громадянина або компанії, що виступають його роботодавцем. Спонсор володіє значними повноваженнями: має право відкликати дозвіл на роботу, фактично позбавляючи працівника легального статусу; часто практикується зберігання паспортів працівників, що обмежує їхню свободу пересування [23]. В останні роки деякі країни, зокрема Катар і Саудівська Аравія, провели

часткові реформи, спрямовані на послаблення окремих вимог, наприклад, дозволивши зміну роботодавця без згоди попереднього спонсора за певних умов. Проте системні обмеження прав трудових мігрантів, що роблять їх вразливими до експлуатації, залишаються суттєвими [26; 34].

Таблиця 2.10

Порівняльний аналіз основних моделей регулювання трудової міграції

Модель регулювання	Країни застосування	Ключові характеристики	Вплив на права мігрантів
Система «кафала»	Країни Перської затоки	Повний контроль роботодавця, обмеження мобільності	Значне обмеження прав
Бальна система	Канада, Австралія, Нова Зеландія	Відбір за кваліфікацією, мовами, віком	Захист прав, перспективи інтеграції
Квотна система	США, країни ЄС	Ліміти на певні категорії мігрантів	Обмежений доступ, конкурсний відбір
Вільний рух робочої сили	ЄС, MERCOSUR, ECOWAS	Безвізовий режим, рівні права	Максимальна мобільність

Джерело: створено на основі [26; 27; 40; 44].

Іноземним працівникам у країнах Перської затоки, за оцінками дослідників, вкрай складно змінити роботодавця (необхідний дозвіл попереднього спонсора), практично неможливо отримати громадянство чи довгостроковий статус резидентства [34]. Довгострокова інтеграція мігрантів у суспільство країн Затоки практично унеможливлена, що зумовлює їхній статус «тимчасових гостей» навіть після тривалого періоду проживання. [27]. Така модель, за оцінками, забезпечує державам регіону гнучку армію трудових мігрантів, але суттєво обмежує їхні права та мінімізує витрати роботодавців на заробітну плату та соціальні гарантії [23].

Окрім економічних, демографічних та інституційно-правових детермінант, у XXI столітті дедалі більшого значення набувають безпекові фактори, що впливають на обсяги, напрямки та терміновість міграційних потоків [19]. Останнє десятиліття характеризується значним зростанням кількості людей, примушених залишати місця постійного проживання через

збройні конфлікти, переслідування та гуманітарні кризи. За даними досліджень, якщо на початку 2010-х років у світі налічувалося близько 33-45 мільйонів вимушених мігрантів, то станом на кінець 2023 року ця цифра досягла 117,3 мільйонів осіб [47].

Основною причиною такого різкого зростання вимушеної міграції є затяжні та нові збройні конфлікти. Війна в Сирії, що розпочалася у 2011 році, спричинила одну з найбільших криз біженців: за оцінками міжнародних організацій, наприкінці 2023 року понад 6,5 мільйонів сирійців стали біженцями або шукачами притулку по всьому світу [47]. Афганістан пережив нову хвилю масової міграції після приходу до влади Талібану у 2021 році, за попередніми оцінками, коли сотні тисяч афганців були змушені шукати притулку в сусідніх країнах [34].

Наймасштабнішою для Європи з часів Другої світової війни стала міграційна криза, викликана повномасштабним російським вторгненням в Україну у лютому 2022 року. Протягом перших місяців війни спостерігався рекордний за швидкістю та обсягами вихід населення з країни: станом на серпень 2022 року в Європі було зареєстровано понад 7 мільйонів українських біженців [31]. Оцінки міжнародних організацій вказують, що за період 2022-2024 років кількість українців за кордоном зросла до приблизно 6,5 мільйона осіб (табл. 2.11). [26; 48].

Міжнародний досвід показує, що безпекові кризи не лише збільшують обсяги міграції, а й стають каталізатором суттєвих трансформацій у політиці країн-приймачів. [19]. Спочатку держави зазвичай вживають екстрених гуманітарних заходів – відкривають кордони для біженців, розгортають центри тимчасового розміщення, надають невідкладну допомогу. Згодом, у разі затяжного характеру конфлікту, постає необхідність переходу до довгострокових рішень щодо інтеграції переміщених осіб у приймаюче суспільство [27].

Таблиця 2.11

Основні сучасні кризи вимушеної міграції (2020-2024 рр.)

Конфлікт/Криза	Період	Кількість вимушених мігрантів	Основні країни прийому
Війна в Україні	2022-2024	понад 6,5 млн	Польща, Німеччина, Чехія
Криза в Афганістані	2021-2024	понад 5,2 млн	Іран, Пакистан
Конфлікт у Судані	2023-2024	понад 9 млн	Чад, Єгипет, Південний Судан
Війна в Сирії	2011-2024	понад 13,8 млн	Туреччина, Ліван, Йорданія

Джерело: створено на основі [27; 34; 47; 48].

Країни Європейського Союзу, зіткнувшись із масовим притоком українських біженців, вперше в історії активували Директиву про тимчасовий захист, що дозволило швидко надати мільйонам людей легальний статус та доступ до ринку праці, освіти та соціальних послуг [40]. У 2023-2024 роках, за оцінками, Європа поступово перейшла від режиму «кризового прийому» до впровадження комплексних програм соціально-економічної інтеграції українських біженців (рис. 2.6) [27].

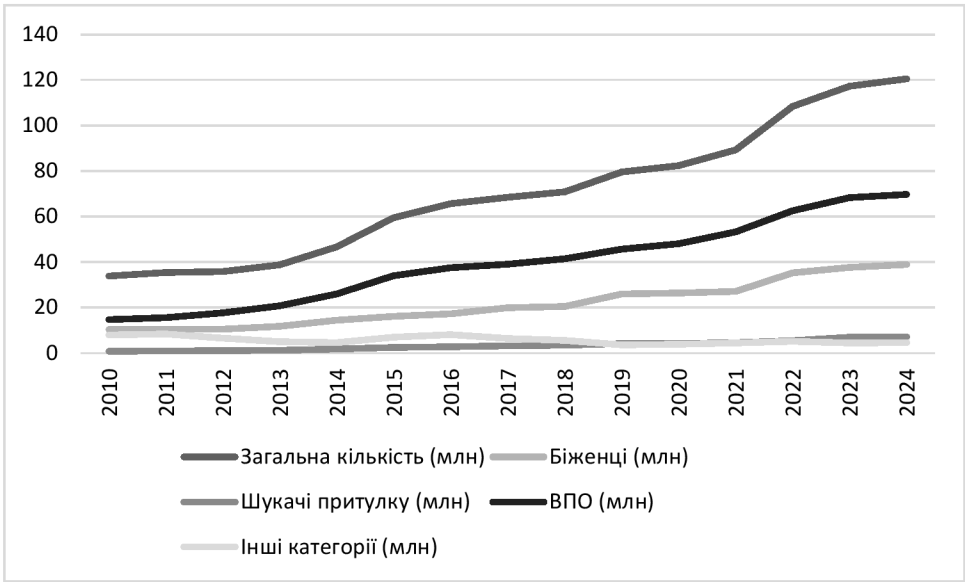

Рис. 2.6. Динаміка чисельності осіб, що перебувають під мандатом УВКБ ООН, у 2010–2024 роках

Джерело: створено на основі [27; 40].

Соціальні мережі мігрантів, діаспорні структури та культурно-мовна близькість, за попередніми оцінками, суттєво впливають на напрями та інтенсивність міжнародної міграції (табл. 2.12). Наявність усталених діаспор співвітчизників за кордоном значно знижує бар'єри для нових мігрантів, полегшуючи їхню адаптацію та соціально-економічну інтеграцію [35]. Дослідження демонструють, що мігранти схильні обирати країни, де вже існують значні громади їхньої національної групи, що формує ефект самопідтримуваної міграційної динаміки [16].

Таблиця 2.12

Вплив діаспорних мереж на міграційні потоки

Діаспорна група	Країна прийому	Чисельність	Основні функції підтримки
Українська діаспора	Польща, Німеччина, Чехія	Понад 2 млн (2024)	Житло, працевлаштування, юридична допомога
Венесуельська діаспора	Колумбія	2,9 млн (2023)	Тимчасовий притулок, соціальна адаптація
Сирійська діаспора	Туреччина	3,2 млн (2024)	Культурна адаптація, мовна підтримка
Афганська діаспора	Пакистан, Іран	Понад 5 млн (2024)	Довгострокова інтеграція, освіта

Джерело: створено на основі [4; 27; 34; 47].

Сформовані діаспорні громади генерують виразний ефект «витягування», пропонуючи новоприбулим широкий спектр підтримки - від інформаційного супроводу та тимчасового житла до допомоги з працевлаштуванням і психологічної підтримки [35]. Це суттєво знижує трансакційні витрати та ризики переїзду для наступних хвиль мігрантів, роблячи перспективу міграції більш привабливою та доступною [16]. Яскравим прикладом мережевого ефекту діаспор є міграція українців до Польщі та Чехії, де історично сформовані українські громади значно полегшили адаптацію як трудових мігрантів у 2014-2019 роках, так і вимушених переселенців після 2022 року [48]. Ця соціальна інфраструктура продемонструвала свою ефективність у наданні комплексної допомоги з

житлом, перекладом, оформленням документів та соціальною адаптацією в нових умовах [29].

Міжнародний досвід демонструє, що культурна та мовна близькість суттєво впливають на інтеграційні процеси мігрантів. Спільна мова значно спрощує соціально-економічну адаптацію, дозволяючи мігрантам швидше знаходити роботу, ефективно спілкуватися з місцевими жителями та отримувати освіту [35]. Країни, що мають історичні чи мовні зв'язки з країнами походження мігрантів, демонструють кращі показники зайнятості новоприбулих [40]. Прогрес у транспортній інфраструктурі, цифровізація та розвиток фінансових технологій докорінно трансформували можливості та механізми міграції в сучасному світі. Технологічні фактори впливають як на мотиваційні структури мігрантів, так і на інституційну здатність держав управляти міграційними потоками [39].

Розвиток авіаційного транспорту та поява мережі лоукостерів відкрили для мільйонів людей можливість відносно дешевого та швидкого переміщення на великі відстані [12]. Здешевлення авіаперевезень та експансія нових маршрутів забезпечили оперативну доступність безпечних місць перебування та перспективних ринків праці для трудових мігрантів, студентів та біженців [39]. Цифровізація суттєво знизила інформаційні бар'єри для мігрантів. Глобальні онлайн-платформи пошуку роботи, такі як LinkedIn та Indeed, спеціалізовані сайти та мобільні додатки забезпечили доступ до інформації про вакансії, освітні програми та візові процедури [30]. Наприклад, сезонний робітник з Азії чи Африки може за допомогою смартфона знайти роботу в Європі чи на Близькому Сході, заздалегідь домовитися про умови праці та прибути на місце з чітким планом дій (табл. 2.13) [39].

Фінансові інновації відіграють ключову роль у підтримці міграційних процесів. Можливість ефективно пересилати зароблені кошти та фінансувати витрати на переїзд становить важливий фактор міграційної динаміки [39]. Згідно з даними міжнародних організацій, середня вартість грошового переказу значно знизилася – з приблизно 9-10% у 2010 році до 6,2% у 2022

році [50]. Таке зниження транзакційних витрат означає, що мігранти можуть більше коштів направляти своїм сім'ям або заощаджувати для власного облаштування.

Таблиця 2.13

Вплив технологічних інновацій на міграційні процеси

Технологічна інновація	Вплив на міграцію	Економічний ефект	Соціальний ефект
Цифрові платформи рекрутингу	Зниження інформаційних бар'єрів	Скорочення витрат на пошук роботи	Прозорість умов праці
Мобільні платіжні системи	Здешевлення грошових переказів	Збільшення обсягів ремітенс	Фінансова інклюзія
Соціальні мережі	Підтримка комунікації з родиною	Зменшення соціальних витрат	Психологічна підтримка
Електронні візові системи	Спрощення процедур оформлення	Скорочення транзакційних витрат	Легалізація міграції

Джерело: створено на основі [23; 35; 39; 50].

Обсяги глобальних переказів продемонстрували стійку тенденцію до зростання, досягнувши рекордних 647 мільярдів доларів для країн з низьким і середнім рівнем доходу у 2022 році [50]. Це становить колосальний фінансовий ресурс, що дозволяє домогосподарствам подолати економічні труднощі та може стимулювати нові міграційні цикли через фінансування переїзду інших членів сім'ї [39]. Окрім здешевлення, суттєво зросла швидкість та зручність фінансових операцій. Завдяки мобільним платіжним сервісам та сучасним системам грошових переказів, кошти можуть бути перераховані за лічені хвилини, навіть у найвіддаленіші регіони [50]. Це забезпечує своєчасну фінансову підтримку родин мігрантів та сприяє економічній стабільності домогосподарств у країнах походження.

Цифрові технології радикально трансформували комунікаційні практики та механізми доступу до соціального капіталу в міграційних процесах. Сучасні мігранти мають можливість підтримувати інтенсивний зв'язок з рідними через месенджери, соціальні мережі та відеокommунікацію, що значно знижує психологічні витрати розлуки та полегшує прийняття рішення

про міграцію [39]. Ця постійна «онлайн-присутність» у житті рідних створює відчуття безперервного зв'язку з домом, трансформуючи традиційне уявлення про міграцію як про повне відокремлення.

Соціальні мережі, зокрема Facebook-групи та спеціалізовані онлайн-спільноти, стали потужними інструментами обміну інформацією серед мігрантів [35]. Через ці цифрові платформи мігранти отримують доступ до актуальних порад щодо адаптації, попереджень про потенційні ризики, юридичних консультацій та інформації про можливості працевлаштування. У кризових ситуаціях, таких як евакуація біженців із зон бойових дій, саме цифрові канали комунікації нерідко стають ключовими для оперативної координації переміщень [27].

Технологічний прогрес суттєво розширив можливості держав щодо контролю міграційних процесів. Впровадження біометричних паспортів, електронних візових систем та автоматизованих механізмів обміну даними про перетин кордону дозволяє урядам ефективно відстежувати переміщення осіб та ідентифікувати порушників міграційного режиму [23]. Країни Шенгенської зони в ЄС поетапно впроваджують нові автоматизовані системи контролю кордонів. Першою, з запланованим стартом у 2024 році, є Система в'їзду-виїзду (EES), яка замінить штампування паспортів та здійснюватиме біометричний облік даних (зокрема, відбитки пальців та фотографії) при кожному перетині кордону громадянами третіх країн. Наступним етапом стане Європейська система авторизації подорожей (ETIAS), яка запровадить обов'язкову попередню електронну авторизацію для громадян понад 60 безвізових для ЄС країн [40]. Електронні візові системи забезпечують органам влади доступ до інформації про заявників у реальному часі, дозволяючи проводити перевірку даних за міжнародними базами розшуку та автоматично оцінювати ризики за допомогою спеціальних алгоритмів [23]. Автоматизація прикордонних процедур – електронні турнікети, сканери паспортів, системи розпізнавання обличч – дозволяє обробляти зростаючі пасажиропотоки без пропорційного збільшення чисельності прикордонного персоналу [27].

Технологізація міграційної сфери породжує серйозні занепокоєння щодо захисту приватності та прав людини. Масове збирання біометричних даних мігрантів, створення об'ємних баз персональної інформації, що містять конфіденційні відомості про етнічне походження, релігійні переконання та стан здоров'я, створює значні ризики зловживань і несанкціонованого доступу [38].

Правозахисні організації вказують на потенційну небезпеку алгоритмічних систем ухвалення рішень, які можуть містити вбудовані упередження та призводити до дискримінації окремих груп населення [27]. Наприклад, автоматизований аналіз даних про заявників на візу може непропорційно часто відмовляти представникам певних національностей чи соціальних груп, якщо алгоритми розроблені на основі упереджених історичних даних [38].

Міжнародна організація з міграції у World Migration Report за 2024 р. наголошує на необхідності балансу між ефективністю контролю та дотриманням прав людини при впровадженні новітніх технологій у міграційну політику (табл. 2.14) [47]. Експерти рекомендують запроваджувати незалежний аудит алгоритмів для запобігання дискримінації, забезпечувати прозорість процедур ухвалення рішень та надавати реальні можливості для апеляції особам, які постраждали від автоматизованих систем [38].

Таблиця 2.14

Етичні аспекти використання технологій у міграційній політиці

Етична проблема	Прояв	Потенційні наслідки	Шляхи вирішення
Алгоритмічна дискримінація	Непрозорі критерії відбору	Необґрунтовані відмови у візах	Незалежний аудит алгоритмів
Порушення конфіденційності	Масовий збір біометричних даних	Витік конфіденційної інформації	Суворі стандарти захисту даних
Відсутність прозорості	«Чорні скриньки» алгоритмів	Неможливість оскарження рішень	Публічність критеріїв оцінки
Надмірний контроль	Тотальне відстеження	Обмеження свобод пересування	Принцип пропорційності

Джерело: створено на основі [23; 27; 38; 40].

Розглянуті групи чинників – економічні, демографічні, інституційні, безпекові, соціокультурні та технологічні – функціонують у тісній взаємодії, формуючи конкретні міграційні потоки. Безпекова криза в країні походження завжди поєднується з соціальними мережами та технологічними можливостями, визначаючи масштаби та напрямки переміщень [34]. Війна в Сирії демонструє складну взаємодію цих факторів: безпекова загроза змусила людей шукати притулок, але конкретні маршрути міграції формувалися під впливом наявних діаспорних мереж та сучасних комунікаційних технологій [47]. Аналогічно, повномасштабне вторгнення в Україну (безпековий фактор) спричинило масову міграцію до країн ЄС, але географія цих потоків значною мірою визначалася соціокультурними факторами (наявність українських діаспор, мовна та культурна близькість) та технологічними можливостями (оперативне поширення інформації про механізми тимчасового захисту, організація транспортних маршрутів через соціальні мережі) [4].

Економічні та демографічні диспропорції формують фундаментальний довгостроковий імпульс для міжнародної міграції. Суспільства з суттєвими розбіжностями в рівнях економічного розвитку, структурах населення та ринках праці природним чином генерують потужні міграційні стимули [26]. Проте конкретні форми реалізації цього міграційного потенціалу – легальні чи нелегальні, організовані чи стихійні – визначаються складною взаємодією інституційно-правових рамок, технологічних можливостей та соціокультурних факторів [27]. Коли країни призначення розробляють прозорі програми трудової міграції, впроваджують ефективні електронні візові системи та створюють доступні механізми легального працевлаштування, економічний попит на робочу силу задовольняється контрольованим та безпечним способом [23]. На противагу цьому, обмеження легальних каналів міграції при високому попиті на трудові ресурси призводить до активізації тіньових механізмів: зростання нелегальних перетинів кордонів, розвитку контрабандистських мереж та посилення ризиків експлуатації мігрантів [38].

Ефективне управління міграційними процесами вимагає інтегрованого, багатовимірного підходу, що враховує взаємодію всіх ключових факторів. Міграція як соціально-економічний феномен розташована на перетині множини сфер, тому одномірні рішення демонструють свою неефективність у довгостроковій перспективі [27]. Для запобігання майбутнім міграційним кризам недостатньо виключно політичних чи безпекових рішень. Необхідний комплексний підхід, що включає економічну відбудову постконфліктних територій, залучення діаспор до процесів розвитку, створення прозорих механізмів повернення та реінтеграції, а також впровадження інноваційних технологій для моніторингу дотримання прав мігрантів [38]. Ігнорування будь-якого з цих вимірів призводить до формування альтернативних, часто нелегальних маршрутів міграції.

Підсумовуючи, економічні та демографічні дисбаланси задають базовий «тиск» для міграції, але конкретний шлях і формат її реалізації визначаються складним взаємопов'язаним впливом інституційних рамок, безпекової ситуації, діаспорних мереж та технологій. Розширення легальних каналів і цифрових сервісів сприяє скороченню нерегулярної міграції та ризиків; натомість, дефіцит законних опцій при високому попиті неминуче створює тіньові маршрути, формуючи ключові виклики для сучасної політики, які будуть розглянуті далі.

2.3. Сучасні виклики міжнародної міграційної політики

Міжнародна міграція в умовах глобалізації трансформувалася у полікомпонентний феномен, що синтезує економічні, демографічні, безпекові та технологічні детермінанти [12; 21]. З одного боку, мобільність виступає каталізатором розвитку, нівелює наслідки демографічного старіння та активізує трансфер знань і інновацій [2; 39]. З іншого боку – неконтрольовані переміщення формують системні виклики для державних інституцій, міжнародних організацій та суспільств у цілому [27]. Пріоритетними серед

таких викликів виступають масові вимушені потоки, нерегулярна міграція та інтеграційні процеси в країнах-реципієнтах.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, чисельність осіб, змушених залишити місця постійного проживання через збройні конфлікти, переслідування та гуманітарні кризи, досягла у 2023 році історичного максимуму – 117,3 млн осіб, а на початку 2024 року перевищила 120 млн, що становить близько 1,5 % глобального населення [47]. Цей показник втричі перевищує аналогічні дані початку 1990-х років. Ключовими кризовими точками останнього десятиліття залишаються конфлікт у Сирії (понад 6,5 млн біженців), Афганістані (2,9 млн), Південному Судані (2,3 млн), Судані (понад 1 млн нових переміщених осіб у 2023 році) та масштабна війна в Україні, яка з 2022 року спричинила виїзд понад 7 млн громадян із наданням статусу тимчасового захисту [26].

Зазначені події зумовили не лише кількісні зрушення, а й якісну трансформацію міграційних потоків. Якщо у 1990-х роках частка вимушених мігрантів становила приблизно 10-12 % від загального обсягу, то у 2022-2023 роках цей показник сягнув 20 % [48]. Стає очевидним, що вимушене переміщення втрачає характеристики тимчасового явища та набуває риси перманентного стану, що потребує розробки нових концептуальних підходів до розміщення, інтеграції та фінансування гуманітарних програм.

Паралельно із зростанням вимушеної міграції посилюється проблема нерегулярних переміщень. В умовах обмеженості легальних каналів або їх невідповідності реальному попиту, мігранти звертаються до альтернативних маршрутів [20; 23]. Згідно з даними Міжнародної організації з міграції (Missing Migrants Project), у 2022 році зафіксовано понад 5 тисяч смертей і зникнень мігрантів, що більш ніж на 20 % більше, ніж роком раніше; найбільш небезпечними залишаються транзитні шляхи через Центральне та Східне Середземномор'я, пустелю Сахара та джунглі Дарієн у Латинській Америці [46].

Нерегулярна міграція тісно корелює з діяльністю контрабандистських мереж і торгівлею людьми, що підриває суверенітет держав у сфері контролю за кордонами та створює загрозу дотриманню прав людини [1; 38]. Сучасна політика регулювання все більше ґрунтується на комплексних пакетах заходів: посилення кордонів, створення легальних альтернатив, співпраця у сфері реадмісії та захист вразливих груп [23; 27]. Показовим є досвід Європейського Союзу, де паралельно із зміцненням зовнішніх кордонів реалізуються програми переселення, створюються гуманітарні коридори для біженців, а також підтримуються ініціативи легальної трудової міграції для сезонних працівників [40].

Навіть за умови легального переміщення ключовим викликом залишається інтеграція мігрантів у суспільствах країн-реципієнтів. Згідно з дослідженнями ОЕСР, у середньому по країнах-членах організації рівень безробіття серед новоприбулих мігрантів протягом перших п'яти років перебування на 2-3 відсоткові пункти вищий порівняно з корінним населенням; у окремих юрисдикціях ця різниця сягає 5 пунктів [44]. Мовні, культурні та релігійні бар'єри ускладнюють доступ до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг [35]. Відсутність ефективної інтеграційної політики зумовлює ризики соціальної сегрегації та політичної поляризації, що може негативно впливати на соціальну згуртованість та довіру до інституцій влади [19; 27]. Окремі країни демонструють успішні моделі інтеграційних програм. Канада, Швеція та Нідерланди реалізують комплексні підходи, що включають мовні курси, професійне навчання та індивідуальний супровід новоприбулих [27; 44]. Досвід свідчить, що інвестиції в інтеграцію на ранніх етапах забезпечують позитивний економічний ефект у вигляді зростання податкових надходжень та зниження соціальних витрат у довгостроковій перспективі [26; 44]. Проте у багатьох державах інтеграційна політика залишається недофінансованою або залежить від короткострокових політичних циклів, що знижує її ефективність [20; 27]. Попри те, що міжнародна міграція належить до найінтенсивніших транснаціональних процесів сучасності, вона досі не має

єдиної обов'язкової міжнародної регуляторної рамки. Система управління мобільністю формується як поліцентрична структура, що поєднує глобальні, регіональні та національні інституції, що генерує системні проблеми узгодженості та ефективності [28]. На глобальному рівні ключовими акторами виступають Міжнародна організація з міграції (МОМ), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Міжнародна організація праці (МОП), а також Програма розвитку ООН (ПРООН). Ці інституції здійснюють збір статистичних даних, надають гуманітарну допомогу, формують рекомендації та стандарти, проте їхні мандати мають переважно консультативний, а не зобов'язуючий характер [1; 38]. Прийняття Глобального договору про безпечну, впорядковану й легальну міграцію у 2018 році стало важливою віхою у формалізації багатосторонньої співпраці. Документ інтегрує 23 цілі: розширення легальних каналів міграції, мінімізацію нерегулярних переміщень, захист прав мігрантів, протидію дискримінації та зміцнення кооперації у сфері реадмісії [28]. Однак договір не володіє юридичною обов'язковістю: держави-учасниці самостійно визначають ступінь імплементації його положень, що зумовлює селективне впровадження та зберігає нормативні прогалини у захисті прав мігрантів [38].

На регіональному рівні функціонують більш дієві, але фрагментовані регуляторні механізми. Європейський Союз сформував одну з найбільш розвинених систем регулювання мобільності: Директиву про тимчасовий захист, оновлену Директиву Blue Card для висококваліфікованих фахівців, єдину візову політику та Фонд притулку, міграції й інтеграції [40]. У Західній Африці діє Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС) із принципом вільного пересування громадян; у Південній Америці – Спільний ринок Півдня (МЕРКОСУР); у Північній Америці – двосторонні угоди про тимчасову зайнятість у аграрному секторі [23]. Проте ці регуляторні рамки мають територіальні обмеження й часто репрезентують інтереси домінуючих держав. Показовим прикладом є ЄС: незважаючи на швидку активацію Директиви про тимчасовий захист для українських біженців у 2022 році, у

Європейському Союзі спостерігаються суттєві труднощі у досягненні консенсусу щодо реформи Загальної європейської системи притулку для інших категорій мігрантів [48]. Інституційна фрагментація поглиблюється політизацією міграційної проблематики у національних політичних дискурсах. Вибірчі цикли та суспільний тиск детермінують короткострокові, часто суперечливі рішення: держави одночасно ініціюють програми залучення висококваліфікованих фахівців і посилюють контроль за низькокваліфікованими трудовими мігрантами; розширюють гуманітарні коридори й одночасно обмежують квоти на возз'єднання сімей [20; 23]. Це генерує протирічні сигнали для потенційних мігрантів і опосередковано стимулює нерегулярні міграційні потоки.

Урядам та міжнародним організаціям необхідно адаптувати міграційну статистику та нормативно-правову базу до нових реалій глобалізації. Потребують впровадження гнучкіших правових категорій, що враховують змішані мотиви міграції, зокрема визнання статусу «кліматичних біженців» або розширення визначення сімейних мігрантів [37]. Аналітики констатують, що сучасна регуляторна система, сформована у XX столітті, недостатньо адаптована до феномену «міграції взаємопов'язаних причин» у XXI столітті [12; 21].

Отже, актуальним завданням є розробка нових інструментів управління міграцією, які поєднуюватимуть захист прав вразливих груп із забезпеченням мобільності трудових ресурсів у інтересах сталого розвитку. Пошук оптимального балансу вимагає реалізації системного багаторівневого підходу: на національному рівні – розвиток прозорих каналів легальної міграції, інвестиції в інтеграційні програми та гарантії захисту прав мігрантів; на регіональному рівні – координація міграційних політик, обмін оперативними даними, гармонізація стандартів; на глобальному рівні – посилення імплементаційного потенціалу Глобального договору про міграцію, інституціоналізація співпраці між ООН, МОМ, УВКБ ООН, МОП та міжнародними фінансовими установами.

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

3.1. Особливості міжнародних міграційних процесів в Україні у період військової агресії

У контексті оцінювання впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток України важливо окреслити методологічні підходи, на яких базується подальший аналіз. Насамперед необхідно розрізняти два виміри міграції: “запаси” (stocks) та “потoki” (flows). Дані UN DESA відображають саме запаси мігрантів - тобто чисельність осіб, чиє звичне місце проживання протягом понад 12 місяців знаходиться за межами країни походження. Натомість статистика UNHCR ґрунтується на категоріях вимушеного переміщення (біженці, шукачі притулку, внутрішньо переміщені особи), охоплюючи населення, що потребує міжнародного захисту. Для країн Європейського Союзу окрему важливість мають адміністративні реєстри, які фіксують надані статуси тимчасового захисту - правовий режим, що не є аналогом класичного статусу біженця за Конвенцією 1951 року.

Повномасштабна військова агресія російської Федерації проти України, що розпочалася у лютому 2022 року, спричинила безпрецедентні за масштабами та характером зрушення в міграційних процесах, трансформувавши Україну з країни з переважно трудовою міграцією в одного з найбільших у світі донорів вимушених переселенців. Цей період характеризується якісно новими явищами, що суттєво відрізняють його від попередніх хвиль міграції. Насамперед, необхідно констатувати формування двох основних потоків міжнародної міграції: вимушеного (біженці) та трудового, які, однак, тісно переплітаються. Станом на кінець 2024 року понад 6,5 мільйонів українців отримали статус біженця або подібний захист у різних країнах світу, переважно в Європі [31; 48]. Цей потік мав раптовий, масовий і

переважно жіночо-дитячий характер. Якщо до 2022 року трудові мігранти були переважно чоловіками працездатного віку, то після початку повномасштабного вторгнення значна частина міграційного потоку складається з жінок, дітей та людей похилого віку, які виїхали через пряму загрозу життю. Це створює довгострокові демографічні ризики, пов'язані зі зменшенням народжуваності та старінням населення, що залишилося в Україні [19; 26; 32].

Географічна структура міграційних потоків також зазнала значних змін, що відображає геополітичну трансформацію українського суспільства. До 2014 року структурно міграційні потоки були орієнтовані переважно на ринки пострадянських країн. За даними Державної служби статистики України, ще у 2013 році російська Федерація була основним напрямом для українських трудових мігрантів – туди вирушало до 40–45% від загальної кількості осіб, які виїжджали на заробітки, що становило приблизно 1,5–2 мільйони осіб щорічно [29]. Іншими значними реципієнтами були Чеська Республіка (понад 200 тис.), Польща (близько 300 тис.) та Італія (понад 150 тис.) [36]. Однак після початку російської агресії у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, відбулася кардинальна переорієнтація цих потоків на країни Європейського Союзу. Цей зсув став наймасштабнішим у новітній історії Європи. Беззаперечним лідером прийому стала Республіка Польща, яка надала притулок понад 960 тис. українців.

Наступними за значенням були Німеччина (понад 1,1 мільйона), Чеська Республіка (понад 365 тисяч), Італія (понад 167 тисяч) та Іспанія (понад 190 тисяч) [47; 49]. Ця динаміка ілюструє не лише масштаб гуманітарної катастрофи, але й фундаментальну зміну цивілізаційного вибору українців. Крім географічної близькості, ключовими факторами такої переорієнтації стали:

1. Дія безвізового режиму між Україною та ЄС, який дозволив громадянам України здійснювати короткострокові поїздки без отримання віз, що стало критично важливим на початковому етапі вторгнення.

2. Механізм Тимчасового захисту, запроваджений Радою ЄС, який надав українцям право на легальне перебування, доступ до ринку праці, медичного обслуговування, освіти та соціального забезпечення в країнах-членах ЄС [27, с. 145]. Цей механізм де-факто легалізував мільйони українців, перетворивши їх із біженців на потенційних трудових мігрантів з усіма правами.

3. Соціально-економічний профіль мігранта зазнав суттєвої трансформації, що має довгострокові стратегічні наслідки для України.

Дослідження, проведені до 2022 року, вказували, що на заробітки традиційно виїжджали переважно мешканці сільської місцевості та малих міст, часто з середньою або середньо-спеціальною освітою, які займалися у країнах призначення переважно у сфері будівництва, сільського господарства, обслуговування та домашньої роботи [20, с. 92]. Нова хвиля міграції включає значно більшу частку високоосвічених фахівців з великих міст, таких як Київ, Харків, Одеса, Дніпро. Серед мігрантів, які виїхали після 24 лютого 2022 року, частка осіб з вищою освітою становить понад 65% [46, с. 209].

Це призвело до масової втрати найбільш цінного компоненту людського капіталу – креативного та інноваційного класу. Зокрема, значною є втрата фахівців з ІТ-сектору, який до війни був одним з найдинамічніших і експортно-орієнтованих сегментів економіки України.

За даними Асоціації «ІТ України», у 2022 році країну покинуло від 50 до 70 тисяч ІТ-фахівців (близько 20-25% від загальної кількості), що створило пряму загрозу для цифрової трансформації та технологічної відбудови країни в післявоєнний період [31]. Аналогічна ситуація спостерігається в галузі охорони здоров'я, де дефіцит лікарів, особливо хірургів, анестезіологів та педіатрів, у прифронтових та прикордонних регіонах став критичним [19, с. 379]. На відміну від історичних хвиль міграції, що часто мали безповоротний характер і були спрямовані на постійне облаштування в новій країні, значна частина сучасних мігрантів розглядає свій виїзд як тимчасовий захід, зумовлений винятково воєнними обставинами.

Соціологічні опитування, проведені Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) та фондом «Демократичні ініціативи», свідчать, що понад 80% біженців мають намір повернутися до України після закінчення війни [31]. Однак реалізація цих намірів є гіпотетичною і безпосередньо формуватиметься під впливом низки ключових факторів:

1. Безпекова ситуація: стабільне та тривале припинення бойових дій, відсутність прямої загрози життю є абсолютним пріоритетом для повернення.

2. Соціально-економічні умови: наявність робочих місць із конкурентною заробітною платою, доступне житло (особливо враховуючи масштаби руйнувань), функціонуюча інфраструктура (освіта, медицина) будуть вирішальними для прийняття рішення про реінтеграцію.

3. Ефективність державної політики: Україні необхідно розробити та впровадити цілеспрямовані програми залучення та підтримки повернення, включаючи інформаційні кампанії, податкові пільги для бізнесу, що створює робочі місця для репатріантів, програми житлового будівництва та підтримки малого підприємництва [27, с. 210].

Для наочності та систематизації ключових особливостей міжнародної міграції в Україні у період військової агресії доцільно навести зведену таблицю 3.1.

Таблиця 3.1.

Порівняльна характеристика міжнародної міграції в Україні до та після 24 лютого 2022 року

Критерій	До 24.02.2022 (переважно трудова міграція)	Після 24.02.2022 (змішана: вимушена та трудова)
Основна причина	Економічна диспропорція, пошук кращих заробітків	Пряма загроза життю та безпеці, військові дії
Масштаби	Постійно висока, але стабільна (кілька мільйонів щорічно)	Безпрецедентно висока, раптова (понад 6 млн. вимушених мігрантів)
Демографічна структура	Переважно чоловіки працездатного віку	Переважно жінки, діти, люди похилого віку
Освітній та професійний рівень	Різномірний, перевагою осіб середньою та середньо-спеціальною освітою	Значна частка висококваліфікованих фахівців (ІТ-сфера, медицина, освіта)

Продовження табл. 3.1

Географія	росія та держави пострадянського простору, Польща, Чехія, Італія, Португалія	Країни ЄС (Польща, Німеччина, Чехія), а також США, Канада; потік до росії практично припинився
Правовий статус	Переважно трудові візи, дозволи на роботу, нелегальне перебування	Статус біженця, Тимчасовий захист (ЄС), гуманітарні візи
Тривалість та наміри	Часто довгострокова або безповоротна	Переважно тимчасова, з наміром повернення
Основні соціально-економічні наслідки для України	«Втікання мізків», депопуляція, надходження ремітенсів, структурні дисбаланси на ринку праці	Глибока демографічна криза, критична втрата людського капіталу, тиск на систему соціального забезпечення, зростання значення ремітенсів для виживання домогосподарств

Джерело: створено на основі [4; 19; 20; 27; 29; 35; 36; 46; 47].

Отже, міжнародна міграція в Україні у період військової агресії набула якісно нових рис, що різко посилили її вплив на соціально-економічний розвиток. Вона перетворилася з відносно керованого економічного процесу на масштабну гуманітарно-демографічну катастрофу, наслідки якої будуть визначати траєкторію розвитку країни протягом десятиліть.

3.2. Економічні наслідки міжнародної міграції для України

Масштабна міжнародна міграція українського населення в умовах повномасштабної війни має комплексний вплив на економіку України через кілька ключових каналів (рис. 3.1). Кількісні оцінки демонструють значні втрати ВВП, які за оцінками Мінекономіки становлять 2,5-3,5% від обсягу економіки щорічно, що еквівалентно 6-8 млрд доларів США. Фіскальні втрати через виїзд 1,8-2,2 мільйонів працездатних громадян оцінюються в 40-50 млрд гривень щорічно, включаючи втрати податків на доходи фізичних осіб (ПДФО) у розмірі 18-22 млрд гривень та єдиного соціального внеску (ЄСВ) – 22-28 млрд гривень. Ринок праці зазнав структурних деформацій, про що свідчить коефіцієнт напруженості, який зріс до 184 вакансій на 100

безробітних у 2023 році проти 87 у 2021 році. Це спричинило ріст заробітних плат у дефіцитних секторах: у будівництві – на 42%, ІТ-секторі – на 38%, логістиці – на 35% до довоєнного рівня [26; 48; 50]. Скорочення пропозиції праці також створює додатковий інфляційний тиск, оцінюваний у 3-4 процентних пункти у загальному рівні інфляції. Аналіз цих наслідків є важливим для формування адекватної державної політики.

Найбільш стратегічно небезпечним наслідком є критична втрата людського капіталу через механізм «витоку мізків» (brain drain). Як зазначалося вище, серед мігрантів значна частка висококваліфікованих фахівців. За даними Асоціації «ІТ України», у 2022 році країну покинуло від 50 до 70 тисяч ІТ-фахівців (близько 20-25% від загальної кількості), що створило пряму загрозу для цифрової трансформації та технологічної відбудови країни [31]. Втрата кожного такого фахівця означає не лише скорочення експортних надходжень, але й зменшення податкових надходжень у розмірі тисяч доларів на рік [26].

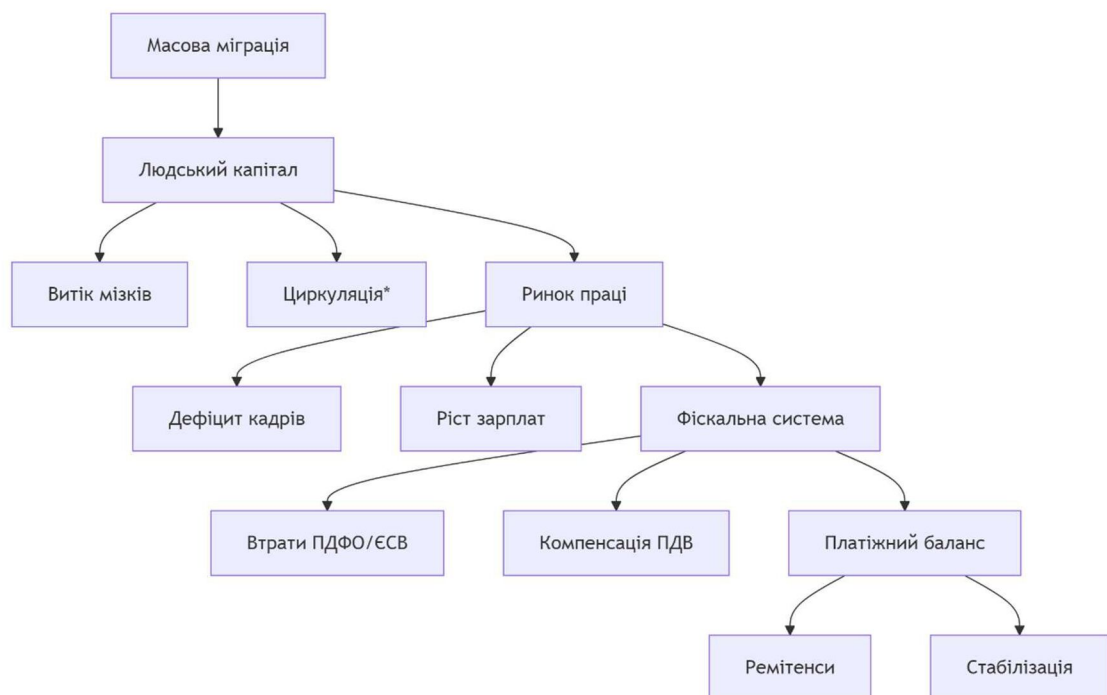

Рис. 3.1. Канали впливу міграції на економіку України

Джерело: створено на основі [38; 40]

Однак існує і потенційний позитивний ефект - «циркуляція мізків» (brain circulation). Перебуваючи в країнах з розвиненими економіками, українські мігранти отримують доступ до передових технологій, сучасних методів управління та глобальних професійних мереж. Цей набутий капітал може стати потужним драйвером інноваційного розвитку України в післявоєнний період за умови їх повернення [46].

Масова еміграція спричинила структурні деформації на ринку праці через скорочення пропозиції праці. В агропромисловому комплексі дефіцит робочих рук на весняно-польових та збиральних роботах у 2023-2024 роках оцінювався в 15-20% [46]. У будівництві брак кадрів перевищує 25%, що вже зараз уповільнює темпи відновлення інфраструктури [26]. Ця диспропорція створює значний тиск на заробітну плату, збільшуючи витрати бізнесу в середньому на 20-35% за останні два роки. За даними Національного банку України, демографічний тиск та скорочення пропозиції праці є одним із ключових чинників зростання інфляції витрат, що становить до 3-4 процентних пунктів у загальному рівні інфляції [9].

Міграція призводить до системного зменшення податкової бази держави. Втрата понад 6 мільйонів працездатних громадян безпосередньо означає втрату мільйонів платників ПДФО та ЄСВ, а щорічні втрати державного бюджету лише від скорочення надходжень зазначених податків оцінюються в діапазоні 40-60 мільярдів гривень [26]. Однак через опосередкований вплив ремітенс сприяють зростанню споживчого попиту, що генерує податкові надходження через ПДВ та інші непрямі податки, частково компенсуючи втрати. Найважливішим позитивним ефектом є надходження ремітенсів, які перетворилися на життєво важливе джерело зовнішнього фінансування. За даними Світового банку, обсяг офіційних ремітенсів до України у 2023 році склав понад 16,7 мільярдів доларів США [50]. Значна частина цих коштів спрямовується на інвестиції мікрорівня: ремонт та відбудову приватного житла, придбання побутової техніки, запуск або підтримку малого бізнесу. За оцінками Національного банку України, до

15-20% ремітенсів інвестуються у малий бізнес та нерухомість, виконуючи роль «розумного капіталу» для локального економічного одужання [9]. Для більш наочної систематизації економічних наслідків міжнародної міграції для України доцільно навести зведену таблицю 3.2.

Таблиця 3.2.

Економічні наслідки міжнародної міграції для України

Категорія наслідків	Негативні наслідки	Позитивні наслідки
Людський капітал	«Витік мізків» (brain drain): масовий відтік висококваліфікованих фахівців (ІТ, інженери, лікарі), що веде до втрати інноваційного потенціалу та зниження довгострокової конкурентоспроможності економіки.	Потенціал «циркуляції мізків» (brain circulation): повернення мігрантів із новими знаннями, навичками, професійними контактами та досвідом роботи в інноваційних середовищах.
Ринок праці	Дефіцит робочої сили: гостра нестача кадрів у ключових секторах (с/г, будівництво, логістика, медицина), що уповільнює відновлення економіки. Зростання витрат на працю: тиск на збільшення заробітної плати через скорочення пропозиції праці, що підвищує витрати бізнесу.	Зменшення тиску на ринок праці: для країни в глибокій економічній кризі міграція може тимчасово зменшити рівень безробіття. (Наприклад, у 2022-2023 рр. цей ефект був мінімальним через скорочення тисяч робочих місць).
Фіскальна система	Скорочення податкової бази: втрата мільйонів платників податків (ПДФО, єдиний соціальний внесок), що веде до зменшення доходів держбюджету та обмежує можливості фінансування соціальних витрат, оборони та відбудови.	Опосередковане поповнення бюджету: ремітенсів сприяють зростанню споживчого попиту, що, у свою чергу, генерує податкові надходження через ПДВ та інші непрямі податки.
Платіжний баланс	Залежність від ремітенсів; Зростання імпорту за рахунок споживчих витрат; Зниження експортного потенціалу через нестачу робочої сили.	Надходження ремітенсів: кошти мігрантів стали ключовим джерелом зовнішнього фінансування (понад 16 млрд дол. у 2023 р.), підтримують курс національної валюти, зменшують дефіцит поточного рахунка.
Споживчий ринок та інвестиції	Скорочення внутрішнього попиту: через відтік населення.	Стимулювання внутрішнього попиту: ремітенси підтримують споживчі витрати домогосподарств, що залишилися в Україні, і є джерелом інвестицій у малий бізнес та нерухомість.

Джерело: створено на основі [9; 19; 20; 26; 35; 46; 50].

Координацію політики має здійснювати Уповноважений з питань міграції у тісній взаємодії з Мінекономіки, Мінцифрою, Нацбанком та МЗС. Моніторинг ефективності має ґрунтуватися на системі квартальних ключових показників результативності (KPI), згрупованих за пріоритетними напрямками:

1. Повернення та реінтеграція:

- кількість повернень у розрізі кварталів з диференціацією на тимчасові та постійні повернення;
- частка повернень, які були працевлаштовані протягом 90 днів після повернення;
- співвідношення середньої заробітної плати повернень до середньої заробітної плати по країні;
- частка повернень, що припадає на «точки зростання» (пілотні регіони, визначені у програмах відновлення та регіонального розвитку).

2. Ремітенси як інвестиційний ресурс:

- обсяги придбаних мігрантами державних «облігацій відбудови»;
- кількість малих і середніх підприємств, профінансованих через спеціалізовані діаспорні інвестиційні програми;
- частка грошових переказів, спрямованих на депозити, інвестиційні рахунки та інші фінансові інструменти довгострокового збереження та накопичення.

3. Утримання та залучення талантів:

- кількість грантових програм та дослідницьких лабораторій, створених за участі або спеціально для повернень;
- обсяг співфінансування науково-дослідних та інноваційних проєктів (R&D) з боку діаспори;
- кількість успішно визнаних (нострифікованих) іноземних дипломів, кваліфікацій та професійних сертифікацій.

4. Регіональний розвиток та просторовий ефект повернення:

- частка повернень, які оселяються у визначених «точках зростання»;

- кількість нових робочих місць, створених у межах програм ваучерної підтримки мігрантів та повернених (зокрема програми для започаткування бізнесу чи підвищення кваліфікації).

Реалізація цієї політики має відбуватися шляхом залучення ремітенсів у продуктивні інвестиційні проекти, створення умов для повернення та ефективної реінтеграції мігрантів, а також розвитку інструментів фінансового залучення ресурсів діаспори.

Отже, економічні наслідки міграції для України є двоїстими, поєднуючи серйозні виклики з потенційними можливостями. Ключовим завданням державної політики має бути не блокування міграційних потоків, а їх ефективне управління. Політика має бути зосереджена на трьох пріоритетах: створення умов для безпечного повернення та реінтеграції, розвиток легальних каналів циркуляції талантів та конвертація ремітенсів у продуктивні інвестиції. Критично важливими є створення ефективного управлінського механізму (governance) з чіткою системою показників ефективності (KPI), що охоплює такі напрями, як кількість повернень, рівень їх працевлаштування, обсяги інвестицій через облігації відбудови та кількість створених робочих місць. За наявності чітких стимулів та інституційних рішень у сфері житла, роботи та визнання кваліфікацій, міграція може перетворитися з загрози на стратегічний ресурс відбудови країни.

3.3. Пріоритети міграційної політики України у післявоєнний період

Формування ефективної міграційної політики для післявоєнного періоду є стратегічним завданням, від успішного вирішення якого зумовлюватиметься не лише демографічне відновлення України, але й її економічна конкурентоспроможність та національна безпека. Політика має бути комплексною, багаторівневою та враховувати як необхідність повернення мільйонів громадян, так і нові глобальні виклики. Її основу мають скласти кілька взаємопов'язаних пріоритетів.

Першочерговим пріоритетом є розробка та впровадження Цільової державної програми стимулювання повернення та реінтеграції. Ця програма має бути заснована на чіткому розумінні мотиваційних факторів, що впливають на рішення мігрантів про повернення. Вона має включати як економічні стимули, так і інфраструктурні рішення. Серед конкретних заходів можна виділити: надання податкових канікул для репатріантів, які відкривають малий або середній бізнес (наприклад, звільнення від сплати ПДФО та єдиного внеску на перші 2-3 роки діяльності); створення державного фонду гарантування кредитів для бізнесу поверненців; розвиток програми «євроіпотеки» для придбання або будівництва житла зі знижковою ставкою; пріоритетне зарахування дітей репатріантів до дитячих садків та шкіл; а також створення мережі центрів реінтеграції, які надаватимуть юридичні, психологічні та інформаційні послуги [27, с. 312-315].

Другим ключовим пріоритетом є трансформація політики щодо ремітенсів із стабілізуючої в інвестиційну. Замість пасивного споживання коштів, необхідно створити механізми для їх трансформації в продуктивні інвестиції. Це може включати: запуск спеціальних державних облігацій відбудови для мігрантів з підвищеною відсотковою ставкою та гарантіями; розвиток партнерства з міжнародними платіжними системами для зниження комісій за переказ коштів на спеціальні інвестиційні рахунки; створення венчурного фонду, що фінансуватиме стартапи поверненців, з частковим співфінансуванням з коштів ремітенсів. За оцінками експертів, навіть направлення 15-20% обсягу ремітенсів у продуктивні інвестиції може забезпечити додаткові 2-3 мільярди доларів інвестицій щорічно [26].

Третій пріоритет полягає в активній політиці залучення та утримання висококваліфікованих фахівців (Talent Attraction & Retention Policy). Для боротьби з «витоком мізків» та стимулювання «циркуляції мізків» необхідно: розробити цільові програми залучення українських учених та дослідників, які працюють за кордоном, через систему грантів та конкурсів на створення лабораторій; створити умови для розвитку гнучких форм зайнятості (remote

work) для українських фахівців, які ще не готові повернутися, але можуть працювати на українські компанії або проєкти.

Четвертий пріоритет – це інтеграція міграційної політики в загальнодержавну стратегію регіонального розвитку. Повернення мільйонів людей не повинно створювати тиску на перенаселені великі міста. Необхідно створювати стимули для розселення в малих і середніх містах, особливо тих, що потребують відбудови. Це може включати: «податкові ваучери» для бізнесу, який створює робочі місця в таких регіонах; пріоритетне фінансування інфраструктурних проєктів (школи, лікарні, інтернет) у визначених «точках зростання»; розвиток програм підтримки аграрного бізнесу та сільського туризму для залучення мігрантів у сільську місцевість [7, с. 245-248].

П'ятим пріоритетом є поглиблення міжнародного співробітництва в міграційній сфері. Україна має активно працювати над укладення двосторонніх угод із країнами-реципієнтами щодо соціального забезпечення мігрантів, визнання їхніх пенсійних прав та дипломів, а також сприяння циркулярній міграції. Важливо також розвивати співпрацю в рамках ЄС для координації політики повернення та створення спільних програм підтримки [28, с. 10-12]. Для наочної систематизації запропонованих заходів доцільно навести зведену таблицю 3.3.

Таблиця 3.3.

Пріоритетні напрями та конкретні заходи міграційної політики України у післявоєнний період

Стратегічний пріоритет	Конкретні заходи та інструменти	Очікуваний ефект
1. Стимулювання повернення та реінтеграції	- Податкові канікули для бізнесу репатріантів (2-3 роки). - Державний фонд гарантування кредитів. - Програма «євроіпотеки» зі знижковою ставкою. - Мережа центрів реінтеграції (юридична, психологічна допомога).	Збільшення кількості повернень на 15-20% протягом 5 років; створення нових робочих місць; оживлення малого підприємництва.

Продовження табл. 3.3

2. Трансформація ремітенсів у інвестиції	- Випуск державних «облігацій відбудови» для мігрантів. - Зниження комісій за цільові інвестиційні перекази. - Створення венчурного фонду для стартапів поверненців.	Залучення додатково 2-3 млрд дол. інвестицій щорічно; стимулювання інноваційної діяльності.
3. Залучення та утримання талантів (боротьба з «витоком мізків»)	- Цільові гранти для учених та дослідників. - Підтримка гнучких форм зайнятості (remote work).	Зменшення відтоку висококваліфікованих фахівців; створення інноваційних кластерів; підвищення конкурентоспроможності економіки.
4. Інтеграція з регіональною політикою	- «Податкові ваучери» для бізнесу в малих містах. - Пріоритетне фінансування інфраструктури в «точках зростання». - Підтримка аграрного бізнесу та сільського туризму.	Збалансований регіональний розвиток; зменшення тиску на мегаполіси; відродження сільських територій.
5. Поглиблення міжнародного співробітництва	- Двосторонні угоди про соціальне забезпечення та визнання дипломів. - Програми циркулярної міграції з країнами ЄС. - Спільні з ЄС програми підтримки реінтеграції.	Захист прав мігрантів; полегшення процедур повернення; забезпечення мобільності працівників.

Джерело: створено на основі [7; 26; 27; 28; 35].

Таким чином, три основні сучасні виклики – масова вимушена мобільність, нерегулярні маршрути та складнощі інтеграції – можливо подолати лише через реалізацію багаторівневої архітектури управління. Така архітектура має поєднувати гуманітарний захист із легальними трудовими каналами, передбачати ранні інтеграційні інвестиції, посилювати регіональну координацію та впроваджувати прозорі технології, що виключають дискримінацію. Приклад України наочно демонструє, що оперативні інструменти (такі як тимчасовий захист) знижують соціальні витрати та витрати для ринку праці, а також значно прискорюють адаптацію мігрантів.

Сучасна глобальна міграційна картина (1990-2024 рр.) характеризується істотним зростанням масштабів, багатополаризацією потоків та посиленням вимушеної компоненти, динаміка якої має хвилеподібний характер через вплив глобальних криз. Ці процеси детерміновані складною взаємодією

факторів, де економічні та демографічні дисбаланси формують базовий «тиск», а інституційні рамки, безпекова ситуація, діаспорні мережі та технології визначають конкретні шляхи їх реалізації. У відповідь на виклики масової вимушеної мобільності, нерегулярних маршрутів та інтеграції, міжнародна спільнота формує багаторівневу архітектуру управління, що поєднує гуманітарний захист із легальними каналами, інтеграційними інвестиціями та регіональною координацією.

Ця глобальна динаміка знайшла свій найяскравіший вияв у безпрецедентній міграційній кризі, спричиненій повномасштабною війною проти України (2022-2024 рр.). Масова вимушена міграція понад 6,5 мільйонів українців, переважно жінок та дітей, не лише стала найбільшим переміщенням в Європі з часів Другої світової війни, але й продемонструвала ефективність нових інструментів відповіді, таких як механізм Тимчасового захисту ЄС. Цей канал забезпечив швидку легалізацію, доступ до ринку праці та соціальних послуг, ставши ключовим буфером для подолання гуманітарних наслідків агресії. Однак для самої України цей масштабний відтік населення, що включає значну частку висококваліфікованих фахівців, створив серйозні виклики, зокрема критичну втрату людського капіталу, деформацію ринку праці та звуження фіскальної бази, наслідки яких для соціально-економічного розвитку та післявоєнного відновлення потребують глибокого аналізу в наступному розділі.

Отже, післявоєнна міграційна політика України має бути не «антиеміграційною», а стратегічною та керованою. Її фундамент мають скласти чотири ключові компоненти: забезпечення безпечного та організованого повернення, розвиток легальних каналів циркуляції талантів, інвестиційна конвертація ремітенсів та комплексна політика утримання та залучення ключових фахівців. Критичною умовою успіху є створення ефективної системи управління з чітко визначеною відповідальністю органів влади та реальною системою ключових показників ефективності. За наявності чітких стимулів та інституційних «розв'язок» у сферах житла, зайнятості,

соціальної інфраструктури та визнання кваліфікацій, міграція зможе перетворитися з демографічного виклику на стратегічний ресурс відновлення та розвитку України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження міжнародної міграції в умовах глобалізаційних змін та її впливу на соціально-економічний розвиток України дозволило виконати поставлену мету – комплексно дослідити сутність цього явища та визначити його вплив на Україну з подальшим обґрунтуванням пріоритетів державної політики. У ході роботи було успішно вирішено всі поставлені завдання, що дозволило сформулювати низку ключових висновків:

1. У рамках першого завдання розкрито сутність, причини та теоретичні підходи до дослідження міжнародної міграції. Встановлено, що міжнародна міграція є багатовимірним явищем, детермінованим економічними, соціальними, політичними та демографічними факторами, посиленими глобалізацією. Еволюція теоретичних підходів – від неокласичних теорій до концепцій транснаціоналізму та глобальних міграційних мереж – свідчить про ускладнення аналізу цього феномену, який сьогодні вимагає комплексного міждисциплінарного підходу.

2. Виконання другого завдання – аналізу сучасних тенденцій та динаміки міжнародних міграційних потоків у XXI столітті – засвідчило, що світові міграційні потоки характеризуються зростанням масштабів, різноманітністю форм та географії. Ключовими тенденціями стали посилення трудової міграції, зростання числа вимушених переселенців через конфлікти та кліматичні зміни, а також консолідація міграційних коридорів із країн, що розвиваються, до розвинених економік. Пандемія COVID-19 тимчасово уповільнила, але не зупинила ці процеси, натомість військова агресія росії проти України спричинила одну з наймасштабніших гуманітарних та міграційних криз в Європі з Другої світової війни.

3. У ході реалізації третього завдання досліджено інституційні механізми та виклики регулювання міжнародної міграції. Встановлено, що регулювання здійснюється на багаторівневій основі: наднаціональній (конвенції МОП, ООН), регіональній (політика ЄС) та національній. Сучасні

виклики, такі як захист прав біженців, боротьба з нелегальною міграцією та інтеграція мігрантів, вимагають посилення міжнародної співпраці та розвитку гнучких і збалансованих правових рамок, що поєднують інтереси країн-донорів, країн-реципієнтів та самих мігрантів.

4. В результаті виконання четвертого завдання визначено особливості міграційних процесів в Україні в період військової агресії. Зафіксовано, що після 24 лютого 2022 року міграція набула безпрецедентних масштабів і якісно нових рис: переважно жіночо-дитячий характер потоку (понад 6 млн вимушених мігрантів), його переорієнтація з країн СНД на держави ЄС (Польща, Німеччина, Чехія), а також включення до потоку значної частки висококваліфікованих фахівців з великих міст. Соціологічні опитування свідчать про тимчасовість намірів більшості біженців (понад 80% бажають повернутися), що відкриває можливість для їх реінтеграції.

5. Реалізація п'ятого завдання – оцінки економічних та соціальних наслідків міжнародної міграції для України – виявила глибоку амбівалентність цих наслідків. З одного боку, зафіксовано критичні негативні ефекти: «витік мізків» (відтік 50-70 тис. ІТ-фахівців), структурні деформації на ринку праці (дефіцит кадрів у сільському господарстві, будівництві, медицині до 25-30%) та скорочення податкової бази (щорічні втрати бюджету 40-60 млрд грн). З іншого боку, виявлено потужні позитивні ефекти, зокрема, надходження ремітенсів, які у 2023 році становили понад 16 млрд дол. США (10-12% ВВП) і виконували ключову стабілізуючу макроекономічну функцію, підтримуючи платоспроможність домогосподарств і курс національної валюти.

6. На основі проведеного аналізу, у рамках шостого завдання обґрунтовано пріоритети міграційної політики України для післявоєнного відновлення. Запропоновано п'ять взаємопов'язаних пріоритетів: (1) реалізація Цільової державної програми стимулювання повернення та реінтеграції (податкові канікули, «євроіпотека», центри реінтеграції); (2) трансформація політики щодо ремітенсів із стабілізуючої в інвестиційну (облігації відбудови, венчурний фонд); (3) активна політика залучення та утримання талантів

(гранти для учених); (4) інтеграція міграційної політики в стратегію регіонального розвитку (податкові ваучери для бізнесу в малих містах); (5) поглиблення міжнародного співробітництва (двосторонні угоди з країнами ЄС).

У підсумку міжнародна міграція постає для України не як ситуативне явище, а як один із визначальних структурних факторів її розвитку на найближчі десятиліття. Масштабні вимушені переміщення, трансформація ринку праці, втрата та можливе повернення значної частини людського капіталу формують нову соціально-економічну реальність, до якої держава має адаптуватися вже сьогодні. Наслідки війни оголили слабкі місця міграційного управління та актуалізували потребу у довгостроковому стратегічному підході, що поєднує демографічні, економічні, безпекові та гуманітарні аспекти. Зволікання або фрагментарні рішення в цій сфері здатні поглибити структурні дисбаланси, прискорити депопуляцію та обмежити можливості економічного відновлення.

Водночас результати дослідження засвідчують, що за умов послідовної політики міграція може стати одним із ключових ресурсів післявоєнної відбудови. Це потребує переосмислення ролі мігрантів не лише як учасників соціальних процесів, а як носіїв знань, навичок, фінансових ресурсів і глобальних зв'язків, здатних генерувати довгострокову додану вартість для економіки. Інтеграція політики повернення, інвестиційної мобілізації ремітенсів, підтримки талантів і регіонального розвитку в єдину управлінську рамку дозволить трансформувати міграційні виклики в стратегічні переваги. За наявності інституційної спроможності та послідовних рішень міграція може стати не лише фактором відновлення, а й одним із фундаментів модернізації та підвищення глобальної конкурентоспроможності України у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белєвцева В. В. Правове регулювання міжнародних міграційних процесів. *Інформація і право*. 2018. № 2. С. 103–109.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2018_2_12 (дата звернення: 12.05.2025).
2. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. Київ : КНЕУ, 2015. 733 с.
3. Бондаревська К. В. Міжнародна міграція робочої сили: стан, проблеми, перспективи. *Бізнес Інформ*. 2019. № 10. С. 44–49.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_10_7 (дата звернення: 12.05.2025).
4. Виїзд українців за кордон. *Hromadske.ua*.
URL: <https://hromadske.ua/posts/vid-pochatku-roku-z-ukrayini-viyihalo-15-mln-ukrayinciv-uryad> (дата звернення: 19.05.2025).
5. Волоско Я. О. Міжнародна трудова міграція: наслідки для економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 8. С. 21–26.
6. Герчанівська П. Е. Аналіз теорій міжнародної міграції. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*. 2020. Вип. 35. С. 277–284. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrk_2020_35_47 (дата звернення: 20.05.2025).
7. Гончарук І. В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення : монографія / І. В. Гончарук, І. В. Томашук. Вінниця : ТОВ «Твори», 2022. 334 с.
8. Грабинський І. Еволюція теоретичних засад міжнародної трудової міграції. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2018. Вип. 45. С. 357–366.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2018_45_36 (дата звернення: 04.10.2025).
9. Дані НБУ стосовно міграції України. *Minfin.com.ua*.
URL: <https://minfin.com.ua/2020/02/04/40656721/> (дата звернення: 04.10.2025).

10. Дон О. Д. Глобальні тренди міжнародної трудової міграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21–22. С. 91–96. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.21-22.91> (дата звернення: 04.10.2025).

11. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів. Конвенція Ради Європи від 24 листоп. 1977 р. № 93. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_307 (дата звернення: 04.10.2025).

12. Заволока Ю. М. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки / Ю. М. Заволока, М. В. Сідненко, А. В. Івко. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/78.pdf (дата звернення: 04.10.2025).

13. Зима О. Г. Трансформації глобальної міграції населення / О. Г. Зима, О. М. Афанасьєва, С. О. Родіонов, В. В. Кошарна, А. Станкова. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2020. № 1 (257). С. 27–31.

14. Кислицина О. В. Сутність міжнародної економічної міграції та її особливості в умовах глобалізації. *Економічний часопис-XXI. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2010. № 11–12. С. 33–36.

15. Конвенція про працівників-мігрантів МОП : Конвенція від 1 лип. 1949 р. № 97. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_159 (дата звернення: 04.10.2025).

16. Корнієнко О. О. Аналіз регіональної міграційної асиметрії в країнах Східної Європи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2018. С. 959–964.

17. Корнієнко О. О. Соціально-економічний аспект регіональної асиметрії міграційних процесів : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07. Київ, 2018. 221 с.

18. Короленко Н. В. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_1_40 (дата звернення: 27.05.2025).
19. Красівський Д. Міграційні процеси в Україні: загроза національній безпеці чи перспектива розвитку регіонів. *Наукові записки*. 2020. Вип. 3–4 (99–100). С. 374–384.
20. Крук О. В. Міжнародна трудова міграція та її виклики для України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2020_1_18 (дата звернення: 26.10.2025).
21. Курилич М. Трансформація та політизація міграційних процесів під впливом глобалізації. *Наукові записки*. 2018. Вип. 49. С. 364–380.
22. Лагодієнко В. В. Методичний інструментарій дослідження міжнародної трудової міграції в умовах глобалізації. *Економічний простір*. 2020. № 164. С. 7–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2020_164_3 (дата звернення: 15.09.2025).
23. Лагодієнко В. В. Сучасні тренди державного регулювання міжнародної трудової міграції. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 231–237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_12_33 (дата звернення: 18.09.2025).
24. Лупес-Кларос А. Глобальний звіт про конкурентоспроможність 2015–2016 / А. Лупес-Кларос, М. Є. Портер, К. Шваб. Нью-Йорк : Palgrave Macmillan, 2015. 660 с.
25. Майданік І. П. Часові аспекти якості життя у дослідженнях міжнародної міграції. *Демографія та соціальна економіка*. 2021. № 3. С. 64–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2021_3_7 (дата звернення: 18.09.2025).
26. Македон В. В. Оцінка процесів та макроекономічних наслідків міжнародної трудової міграції в умовах глобальної економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 35. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-6> (дата звернення: 18.09.2025).

27. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.
28. Нікіфоренко В. Міжнародне співробітництво як інструмент управління. *Migration & law*. 2021. Vol. 1, Iss. 2. С. 5–18.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/miglaw_2021_1_2_3 (дата звернення: 01.10.2025).
29. Офіційний сайт Державної служби статистики України.
URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2025).
30. Панченко В. Г. Розвиток industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США / В. Г. Панченко, Н. В. Резнікова, О. А. Іващенко. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 4–10.
31. Птащенко О. В. Міграційні потоки: сучасні тенденції соціальної напруги. *Міжнародна економіка в умовах кліматичних змін: пандемічний та пост пандемічний період* : зб. тез допов. міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, 11 квіт. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 21–22.
32. Резнікова Н. В. Міжнародні економічні відносини в епоху глобалізації: історико-теоретичні аспекти сучасних світогосподарських зв'язків. *Економіка України*. 2020. № 12. С. 77–80.
33. Резнікова Н. В. Ідентифікаційні характеристики розвинених країн у мандатах міжнародних організацій: ознаки передової економіки у фокусі дослідження / Н. В. Резнікова, О. А. Іващенко, Н. В. Курбала. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 17–24.
34. Срібна Є. В. Контекст сучасних тенденцій міжнародних міграційних процесів. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2020. Вип. 3. С. 148–162.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvvp_ekon_2020_3_16 (дата звернення: 06.10.2025).

35. Терещенко Д. А. Вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 4 (68). С. 207–214.
36. Трудова міграція: У які країни і чому українці їдуть на заробітки. *Daily.rbc.ua*. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/trudovaya-migratsiya-kakie-strany-pochemu-1525269435.html> (дата звернення: 10.10.2025).
37. Чайковський Ю. В. Міграційні процеси у період пандемії: виклики міжнародно-правовому. *Молодий вчений*. 2021. № 3(2). С. 326–329. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_3\(2\)_47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_3(2)_47) (дата звернення: 10.10.2025).
38. Чайковський Ю. В. Міжнародне м'яке право у регулюванні міграційних процесів: допомога чи альтернатива? *Правова держава*. 2020. № 37. С. 169–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2020_37_22 (дата звернення: 10.10.2025).
39. Швець О. В. Теоретико-методологічні засади розвитку міжнародної трудової міграції: соціально-економічний контекст. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, № 4. С. 32–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujae_2020_5_4_5 (дата звернення: 04.10.2025).
40. Щолокова Г. Міжнародна міграція в контексті процесів європейської інтеграції / Г. Щолокова, Я. Палешко, Н. Горожанкіна. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 3 (11). С. 39–47.
41. Belarus O. Globalization and development security: monograph / O. Belarus, D. G. Lukyanenko et al. Kyiv : KNEU, 2015. 733 p.
42. Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe. *IMF Staff Discussion Notes*. URL: <http://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/Staff-Discussion-Notes?page=2> (дата звернення: 14.10.2025).
43. Panchenko V., Reznikova N., Bulatova O. Regulatory Competition in the Digital Economy: New Forms of Protectionism. *International Economic Policy*. 2020. № 1-2 (32-33). P. 49–79.

44. Papademetriou D. G., Sumption M., Terrazas A., Burkert C., Loyal S., Ferrero-Turrión R. Migration and immigrants two years after the financial collapse: Where do we stand. Washington, DC : Migration Policy Institute, 2010. URL: <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/MPI-BBCreport-2010.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).
45. Tomashuk I. Current state and prospects of labor potential development of rural territories of Ukraine (on the example of Vinnitsa region). *The scientific heritage*. 2020. № 49. Vol. 6. P. 31–43.
46. Tomashuk I., Baldynyuk . International migration of human resources in the conditions of geoeconomic transformations. *Three Seas Economic Journal*. 2022. Vol. 3. № 1. P. 203–216.
47. UNHCR. A million refugees and migrants flee to Europe in 2015. Washington, DC : United Nations High Commissioner for Refugees, 2015. URL: <https://www.unhcr.org/us/news/stories/million-refugees-and-migrants-flee-europe-2015> (дата звернення: 16.10.2025).
48. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *International Migrant Stock* 2024. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd_2024_ims_stock_by_sex_and_destination.xlsx (дата звернення: 16.10.2025).
49. United Nations, Department of Economic and Social Affairs; OECD. URL: <https://www.oecd.org/en.html> (дата звернення: 20.10.2025).
50. World Bank. *Population, total: World Development Indicators*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (дата звернення: 20.10.2025).
51. Eurostat. Statistical database of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 20.10.2025).
52. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). OECD Data - офіційна статистична база. URL: <https://www.oecd.org/en/data.html> (дата звернення: 04.10.2025).

53. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA).
SDG Indicator 10.7.2 - Migration policies. URL:
<https://www.un.org/development/desa/pd/data/sdg-indicator-1072-migration-policies> (дата звернення: 04.10.2025).

54. Центр економічної стратегії (CES). Дослідження та аналітичні матеріали. URL: <https://ces.org.ua/category/research-list/> (дата звернення: 04.10.2025)

55. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Офіційний сайт. URL: <https://idss.org.ua/index> (дата звернення: 04.10.2025).

56. Науменко В., Ушенко Н. Вплив глобалізаційних процесів на міграцію українців у сучасних умовах. Стратегічні засади інтеграції України у глобальний геоекономічний простір : збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 травня 2025 р.) Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». – Електрон. дані. – Київ, 2025. – 290 с. С. 166-169.

57. Лойко В.В., Науменко В.М. (2025). Порівняльний аналіз міграційної політики України, Польщі, Чехії, Словаччини та Литви в умовах сучасних економічних трансформацій. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(16), 5-15. <https://doi.org/10.32750/2025-0201>

58. Науменко В.М., Лойко В.В. Модернізація міграційної політики України: аналіз європейського досвіду та перспективні напрями реформування. Наукові дослідження молоді з проблем європейської інтеграції: збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (4 квітня 2025 року, м. Харків, Україна) [Електронний ресурс]. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 320-323.

59. Науменко В.М. Вплив внутрішньої міграції на соціально-економічний розвиток міста Києва в умовах глобалізації. Фінансово-економічний розвиток агломерацій: людський капітал та інституційні вектори

сталого розвитку України: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. онлайн конф., 21 травня 2025 р. Київ: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2025. 280 с. С. 209-216.

60. Соколова З., Науменко В. Міжнародна мобільність трудових ресурсів як один з чинників соціального комплаєнсу у забезпеченні Цілей сталого розвитку. Комплаєнс у досягненні цілей сталого розвитку: Зб. матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (07 травня 2025 року, м. Київ, Україна) [Електронний ресурс]. – К.: КНЕУ, 2025. 356 с. DOI: 10.35668/978-966-926-564-7. С. 263-265.